

16+

Рэальнасць,

Марый Эл:

Ззянне

якая не знікне

гісторыя ў дэталях

паўночнага кіно

стар. 4

стар. 11

стар. 12-13

Вяртанне да якасці

Фота з архіва БелТА.

«Лістапад» як міжнародны фестываль першапачаткова задумваўся з мэтай вярнуць Беларусь, якая зусім нядаўна атрымала сваю незалежнасць пасля развалу Савецкага Саюза, у вялікі свет кіно. Жыхарам новай самастойнай краіны паказвалі фільмы, якія былі створаны на постсавецкай прасторы і ўжо прайшлі адбор на больш знакамітых фестывалях, напрыклад, «Кінатаўры». Што гэта давала? Як мінімум беларускія рэжысёры і іншыя ўдзельнікі кінапрацэсу маглі паглядзець на тое, што адбывалася ў найбліжэйшых краінах, улавіць некаторыя трэндны і пачаць рабіць кіно, якое карысталася б папулярнасцю не толькі на нацыянальным рынку.

Гэта дазволіла б пачаць зарабляць грошы і такім чынам уключыцца ў вялікую кінаіндустрыю. У першым «Фестывалі постсавецкага кіно «Лістапад» прынялі ўдзел у асноўным карціны расійскіх рэжысёраў, але паступова геаграфія пашыралася, і сёння Мінскі міжнародны фестываль «Лістапад» прапаноўвае глядачам фільмы з самых розных куткоў нашай планеты.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001

20042

«ЛІМ»-акцэнт

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў народнага мастака Беларусі Льва Гумілеўскага з 90-годдзем. «Вашы творы па праве ўваходзяць у залаты фонд айчынай культуры, — адзначыў Кіраўнік дзяржавы. — Як адзін з найлепшых прадстаўнікоў нацыянальнай акадэмічнай школы скульптуры, Вы прыклалі шмат сіл, каб захаваць для нашчадкаў імёны шматлікіх вядомых дзеячаў». Аляксандр Лукашэнка выказаў упэўненасць, што творчая дзейнасць Льва Гумілеўскага яшчэ доўгія гады будзе знаходзіць жывы водгук у сэрцах аматараў манументальнага мастацтва і саздзейнічаць яго развіццю.

Праект. Інкубуічны арт-праект мастака Васіля Зянько «Паэзія кропак... Багдановіч» адкрываецца ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча. Карціны Васіля Зянько ўяўляюць сабой арганічныя сінтэз жывапісу і паэзіі, лічаць арганізатары. Для кожнага твора ў якасці літаратурнай асновы ўзяты ўрыўкі з вершаў Максіма Багдановіча, у тым ліку са зборніка «Вянок». Ва ўсіх работах уверсе злева размешчаны ўрыўкі з вершаў паэта, якія пераведзены на шрыфт Брайля з захаваннем міжнародных стандартаў. Паводле арганізатараў, арт-праект здымае межы ў доступе людзей са слабым зрокам да твораў мастацтва. Васіль Зянько — старшыня секцыі манументальна-дэкаратыўнага мастацтва Беларускага саюза мастакоў, член Беларускага саюза дызайнераў, адзначае БелТА. Мастак рэалізаваў каля 20 персанальных арт-праектаў у Беларусі, Расіі і Польшчы.

Выстаўка. Тэматычная экспазіцыя «Зялёнае будаўніцтва — сучаснае і будучае энергазберажэння» адкрыта ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. «Клімат Зямлі мяняецца, прычынай таму — глабальная ўрбанізацыя. Узнікла неабходнасць стварэння зялёных гарадоў, будаўніцтва якіх накіравана на павышэнне энергаэфектыўнасці, скарачэнне выкідаў парніковых газаў і іншых мер, карысных для эканомікі, навакольнага асяроддзя і якасці жыцця гараджан», — цытуе БелТА арганізатараў выстаўкі. У нашай краіне пры падтрымцы Праграмы развіцця ААН рэалізоўваецца праект «Беларусь: падтрымка зялёнага горадабудаўніцтва ў малых і сярэдніх гарадах Беларусі». Экспазіцыя ў НББ налічвае каля 40 перыядычных выданняў, якія асыятыя рэалізаваць ініцыятывы.

Тэатр. У Брэсцкім акадэмічным тэатры драмы прайшла прэм'ера спектакля «Усё спачатку» паводле п'есы французскага драматурга Антуана Ро. Лірычную камедыю пра каханне, якое можа рабіць цуды, паставіла рэжысёр Валянціна Янавец. «Усё спачатку» — першая асенняя прэм'ера ў БАТД. 12 лістапада ў вялікай зале глядачам прадставіць спектакль «Алеся» паводле аднайменнай аповесці Аляксандра Купрына. Арыгінальную інсцэніроўку класічнага твора зрабіў рэжысёр Цімафей Ільеўскі. Жанр сваёй новай пастаноўкі ён вызначыў як «палескае насланне». Тым часам і Магілёўскі абласны драматычны тэатр прапанаваў прэм'еру — спектакль «Бяда ад пяшчотнага сэрца». У аснову пастаноўкі рэжысёр Міхаіл Лашыцкі паклаў акцёрскую імправізацыю на тэму двух вадэвіляў — «Бяда ад пяшчотнага сэрца» Уладзіміра Салагуба і «Аз і ферт» Паўла Фёдарова.

Рэгіёны. 55-годдзе з дня ўтварэння адзначыў музей Обальскага камсамольскага падполля ў Шумілінскім раёне. Урачыстасць пачалася з афіцыйнага мерапрыемства «Памяць сэрца». Потым гасцей запрасілі на экскурсію па багатай экспазіцыі музея. Тут сабрана больш за 1,5 тыс. экспанатаў асноўнага фонду і амаль 800 — навукова-дапаможнага. Музей наведваюць не толькі беларускія, але і замежныя грамадзяне: больш як 4,5 тыс. чалавек штогод. Аснову калекцыі складаюць матэрыялы аб дзейнасці легендарнай падпольнай камсамольскай арганізацыі «Юныя мсціўцы», якая дзейнічала на тэрыторыі Обальскага сельсавета ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Гэта была адзіная маладзёжная падпольная арганізацыя ў Беларусі. У час святкавання ў музеі правялі і квэст-гульню «3 юбілеем, музей!» для вучняў мясцовай школы.

Пярэдадзень. Навагодні выставачны праект «Музей ёлачных цацак» адкрываецца ў Нацыянальным гістарычным музеі Беларусі. Выстаўка з'яўляецца часткай збору найбуйнейшай сусветнай калекцыі ёлачных цацак. Наведвальнікі ўбачаць экспанаты з Еўропы, Азіі, Аўстраліі, Амерыкі і Афрыкі. Экспазіцыя расказа пра гісторыю вытворчасці шкляных ёлачных цацак з сярэдзіны XIX стагоддзя да нашых дзён і азнаёміць з традыцыямі навагодніх свят розных краін, у тым ліку Конга, Перу, Інданезіі, Новай Зеландыі, Паўночнай Карэі. Праект створаны сумесна з фабрыкай ёлачных цацак «ГРАЙ». Госці музея змогуць даведацца пра сакрэты вытворчасці навагодніх упрыгажэнняў на адзінай у Беларусі фабрыцы ёлачных цацак, а таксама пад кіраўніцтвам мастакоў прадпрыемства прайсці адукацыйны майстар-класы, распаўялі арганізатары.

Афіцыйны падзеі ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Кранальны сповед пра вайну

На міжнародны літаратурны конкурс, прысвечаны 75-годдзю Вялікай Перамогі, які ладзілі Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь і Саюз пісьменнікаў Беларусі, паступіла больш як 1300 работ. Кожны твор — кранальны сповед пра трагічныя падзеі вайны. Допісы ішлі ад людзей розных узростаў, прафесій і веравызнанняў з Беларусі, ЗША, Канады, Ізраіля, краін СНД.

Большасць аўтараў якраз і задаюцца пытаннем: навошта на зямлі вайны?

«Вайна — гэта страх, голад, ахвяры, смерць... Гэтае слова прымушае замераці сэрца, імгненна адчуць страту былога мірнага часу, — так пачынае сваё эсэ Айгуль Камалава з сяла Верхні Імгал Цюменскай вобласці. — Гэта гора, удушлівае гора многіх народаў, мальба аб выратаванні, покліч аб мірным небе, спадзеў на простае чалавечае шчасце — мір і спакой. Дайце чалавеку гэтыя рэчы і вы заўважыце, як імгненна зменіцца, завітнее зямля. Але гэта, відаць, немагчыма...» Чаму для аўтара мір ва ўсім свеце — ілюзорная мара? Можна, таму, што і зараз загараюцца на нашай планеце «гарачыя кропкі», гінуць людзі...

Журналіст Ільдар Мударысаў з Узбекістана згадвае пра Перамогу, якая кавалася не толькі на фронце,

але і ў глыбокім тыле. «Ташкент — горад высокіх таполяў і асляпляльнага сонца, горад бясконца добрых людзей, гатовых падзяліцца апошнім праснаком, стаў у гады вайны легендай». Акрамя ўсяго, горад прыняў 300 тысяч бяздомных дзяцей.

Кранае аповед «Лёс салдата», дасланы Вольгай Івахненкай, якая загадвае краянаўчым музеем у слабадзе Маранкаўка Варонежскай вобласці. «Трымаю ў руках дакумент-аўтабіяграфію простага вясковага юнака Васіля Лабенкі, які, як і тысячы іншых, стаў на абарону сваёй Радзімы ў гады вайны. Лёс чалавека ўмясціўся ў адзін ліст. Аднак за кожным радком — лёс цэлага пакалення», — зазначае аўтар. Далей яна разам з героем-салдатам крочыць выбоістымі дарогамі вайны. Уражвае стойкасць і адвага. Але Вользе Івахненцы хочацца сказаць пра яшчэ больш важнае. Калі хвароба захапіла ветэрана ў ціскі, яго накіравалі ў абласную бальніцу. Па дарозе старому стала кепска. Медсястра пабегла шукаць дапамогу, а Васіль Кузьміч маўкліва ляжаў на зямлі. Побач праходзілі людзі, але ніхто не спыніўся, не запытаўся, што здарылася з ім. Тады, зімой 1944 года, лежачы параненым на мерзлай беларускай зямлі, ён ведаў, што дапамога прыйдзе хутка.

«Што здарылася з людзьмі цяпер, у мірны час? — ад імя ветэрана звяртаецца да нашых сучаснікаў

Вольга Івахненка. — 3 тымі людзьмі, за якіх ён аддаў сваё здароўе, іншыя — жыцці. Адкуль гэтакія чэрствасць і бяздушша?»

Ала Макарова з Магілёва суперажывае з усімі нераўнадушнымі «Вось ужо 20 гадоў я працую на стаўнікам гісторыі ў школе і шаную кожнага свайго вучня, у якога ўклала часцінку і сябе. Як маці дзвюх дзяцей, усёй сваёй існасцю разумею, якія бяспэчныя дзіцячыя жыцці. Працуючы з архіўнымі дакументамі, часта сутыкаюся з матэрыяламі аб нечалавечых перажываннях, на чыю долю выпала вайна... На вайне няма дзяцінства. На вайне даволістымі становяцца за секунды — секунды трагедый».

«Чаму вайна можа навучыць чалавека?» — працяг гэтай тэмы ў развагах Марыі Голік, навучэнкі Гомельскага дзяржаўнага прафесійна-тэхнічнага ліцэя: «Перш за ўсё цаніць мір і па-братэрску аб'ядноўвацца дзеля яго захавання. Шанаваць магчымасць жыць побач з блізкімі, а не з трывогай чакаць іх гадамі з фронту. Кахаць і быць каханым, а не атрымліваць пахананкі на родных. Спакойна ісці па вуліцы, а не бегчы хутчэй у бамбасховішча. Купляць у краме свежыя булчкі, а не пячы хлеб з лебяды».

Ёсць меркаванне, што, калі б пасарапуднаму былі ацэнены ўрокі Першай сусветнай вайны, магчыма, не было б Другой...

Алена СТЭЛЬМАХ

пасляслоўе

Апошні прытулак Змітрака Бядулі

Намаганнямі дзяржавы і грамадскасці адбылося вяртанне на Бацькаўшчыну аднаго са слаўных сыноў беларускай зямлі: 3 лістапада, у дзень смерці класіка айчынай літаратуры Змітрака Бядулі, яго прах перапахавалі ў Мінску на Усходніх могілках. Гэта здзейснілася праз 79 гадоў пасля смерці пісьменніка.

Грамадзянскае развітанне з пісьменнікам прайшло ў філіяле Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры «Беларуская хатка». Гэта дом, дзе Змітрок Бядуля жыў і працаваў з пачатку 1916 да канца 1918 года. Абломкі надмагільнай пліты з Уральска — ужо экспанат гэтага філіяла.

3 лістапада 1941 года творца памёр у эвакуацыі каля горада Уральска (Казахстан), дзе быў пахаваны на гарадскіх могілках. Пахаванне Бядулі арганізавалі супрацоўнікі БДТ-2 (сённяшні віцебскі Нацыянальны драматычны тэатр імя Якуба Коласа), які быў ва Уральску на гастролях. Сваёй шэсць разоў спрабавалі перавезці астанкі Бядулі ў Беларусь, але здзейснілася гэта толькі сёлета пры спрыянні Аляксандра Сапегі, кіраўніка Дабрачыннага фонду Марыі Магдалены Радзівіл, старшыні Асацыяцыі беларусаў Швейцарыі. Эксгумацыя астанкаў прайшла яшчэ ў лютым, прах самалётам даставілі ў Беларусь, з таго часу ён захоўваўся з бласлаўлення мінтрапаліта ў Ільінскай царкве ў Бабруйску.

— Абмяркоўваліся розныя варыянты магчымага месца пахавання, і кожны быў бы па-свойму правільны, — расказаў дырэктар Музея гісторыі беларускай літаратуры Міхаіл Рыбакоў. — У якасці апошняга прытулку Змітрака Бядулі разглядаліся ў тым ліку Вайсковыя могілкі, дзе пахаваны Якуб Колас і Янка Купала, з якімі

Абломкі надмагільнай пліты з Уральска ў «Беларускай хатцы».

Бядуля працаваў. Але на Вайсковых могілках новае пахаванне зрабіць складана, яны невялікія, таму выбралі варыянт з Усходнімі могілкамі, і гэтаму пасадзейнічаў Савет Міністраў. У выніку выдзелена месца на 26-м участку, дзе знаходзіцца магіла такіх выбітных асоб, як Васіль Быкаў, Уладзімір Караткевіч ды іншыя. Пакуль на магіле ўсталяваны крыж. Пазней будзе аб'яўлены конкурс на помнік пісьменніку.

Урачыстае перапахаванне Змітрака Бядулі адбылося дзякуючы арганізацыйнай падтрымцы Міністэрства інфармацыі, Міністэрства культуры, Дабрачыннага фонду Марыі Магдалены Радзівіл, Мінскага гарвыканкама, Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры і вялікай колькасці прыхільнікаў таленту беларускага пісьменніка. Сярод удзельнікаў цырымоніі — сын беларускага класіка Яфім Плаўнік, першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах, дырэктар — галоўны рэдактар РВУ «Выдавецкі дом «Звязда» Аляксандр Карлюкевіч, равін Рыгор Абрамовіч, дырэктар Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі доктар філалагічных навук Іван Саверчанка, які распаўё пра вялікую працу па падрыхтоўцы і выданні збораў твораў Змітрака Бядулі, здзейсненую некалькі дзесяцігоддзяў таму. У сваю чаргу Алена Васілевіч, загадчык аддзела выданняў і тэксталогіі Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы, дадала, што ва ўстанове плануецца стварыць навукова каментаванае выданне збору твораў Змітрака Бядулі.

Яўгенія ШЫЦЬКА
Фота Кастуся ДРОБАВА

Падчас перапахавання на Усходніх могілках.

імпрэзы

стасункі

Парадніўся з Магілёвам

У Брылёўскай сельскай бібліятэцы Магілёўскага раёна прайшла гадзіна-партрэт «Агонь души і сэрца жар», прысвечаная 110-годдзю з дня нараджэння вядомага тэатральнага рэжысёра і акцёра, заслужанага артыста БССР Андрэя Раеўскага.

Присутныя пазнаёміліся з жыццёвым шляхам прадстаўніка дваранскага роду Раеўскіх, прапрадзед якога генерал Мікалай Раеўскі, герой Айчыннай вайны 1812 г., змагаўся з французамі каля вёскі Салтанаўкі Магілёўскага раёна. З Магілёвам звязаў лёс і Андрэй Раеўскі і чвэрць стагоддзя быў рэжысёрам Магілёўскага драматычнага тэатра. Загадчык Брылёўскага сельскага Дома культуры Мікалай Яцкоў распавёў пра знаёмства з жонкай А. Раеўскага Сімай Львоўнай, якая была выдатным педагогам і часта дзялілася ўспамінамі аб ленинградскай блакадзе, удзеле ў франтавых канцэртных брыгадах, пра знаёмства з Андрэем Пятровічам і пра тое, як яны ў складзе 2-га Беларускага фронту ўдзельнічалі ў вызваленні Магілёва. Лёс распарадзіўся так, што ў 1955 годзе Раеўскія прыехалі ў Магілёў назаўсёды. Да юбілею рэжысёра быў падрыхтаваны біяграфічны буклет і кніжная выстаўка з кнігамі творцаў, з якімі сябраваў Андрэй Раеўскі. Присутным прапанавалі паглядзець фрагменты з фільма «Лермантаў» (пастаноўка 1943 г.), дзе ў ролі Вісарыёна Бялінскага зняўся Андрэй Раеўскі.

Юлія ЯЦКОВА

У школьную бібліятэку

Пачынаючы з 1999 года кожны чацвёрты панядзелак кастрычніка па ініцыятыве ЮНЕСКА адзначаецца Міжнародны дзень школьных бібліятэк. Менавіта ў школьным храме кнігі юныя чытачы ўпершыню знаёмяцца з багатым светам літаратуры, вучацца беражліваму стаўленню да кнігі.

Падчас імпрэзы.

У СШ № 1 г. Брэста на традыцыйнае мерапрыемства былі запрошаны бібліятэкары гарадской цэнтральнай бібліятэкі імя А. С. Пушкіна і старшыня Брэсцкага абласнога аддзялення СПБ Таццяна Дземідовіч, якая расказала вучням пра даўняе і цеснае супрацоўніцтва творчай суполкі з гарадскімі кніжніцамі.

— Мы часта ладзім сумесныя імпрэзы, школьнікі з задавальненнем наведваюць нашы прэзентацыі, літаратурныя сустрэчы ў бібліятэках, музеях і на адкрытых пляцоўках, — распавяла Таццяна Дземідовіч. — У школьных бібліятэках працуюць ініцыятыўныя, дасведчаныя супрацоўнікі, якія могуць не толькі параіць добрую кнігу, але і падтрымліваюць хлопчыкаў і дзяўчынак, якія самі спрабуюць пісаць.

Падчас імпрэзы ў кніжніцы присутныя пазнаёміліся з творчымі здабыткамі пісьменнікаў-бесцейцаў.

Настасся НАРЭЙКА

з нагоды

Пра самае дарагое

У Мінскім гарадскім тэатры паэзіі, які створаны Мінскім гарадскім аддзяленнем СПБ і пяты год працуе пры Цэнтральнай бібліятэцы імя Я. Купалы, прайшоў спектакль «Ты — матуля мая, Беларусь». Сцэнарый да яго напісала мастацкі кіраўнік Тэатра паэзіі Вольга Багушыньска.

У спектаклі бралі ўдзел заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ірына Нарбекава, артысты Тэатра паэзіі Дар'я Абрамава, Роберт Багушыньскі, кампазітары і спевакі — Віктар Мяцельскі, Надзея Тулінава, Тамара

Кавалёнак, а таксама студэнты БДПУ імя М. Танка. Прагучалі вершы Янкі Купалы, Максіма Багдановіча, Уладзіміра Караткевіча, Навума Гальпяровіча, Міхася Пазнякова, Уладзіміра Тулінава, песні на іх творы.

Завяршыўся спектакль знакамітай песняй Аляксандра Шыдлоўскага «Колькі ў небе зор», якую праспявалі не толькі артысты, але і ўсе присутныя ў зале.

Наступны спектакль пад назвай «Яднае нас паэзіі святло» паводле вершаў класікаў і вядомых сучасных паэтаў — прадстаўнікоў розных народаў і краін адбудзецца 25 лістапада.

Павел КУЗЬМІЧ

праекты

На трох мовах

На фасадзе Мерчыцкага цэнтра традыцыйнай культуры і побыту «Спадчына Палесся» ўрачыста ўсталяваны першы на Піншчыне інфармацыйны знак з QR-кодам, з дапамогай якога пра цэнтр змогуць даведацца як мага больш жыхароў і гасцей рэгіёна.

Тут праводзяцца народныя святы, семінары і пленэры, а таксама форумы з удзелам фальклорных калектываў, выстаўкі майстроў жывапісу, дэкаратыўна-прыкладнога і народнага мастацтва.

У Пінскім раёне знаходзіцца больш чым 200 помнікаў гісторыі і архітэктуры, археалогіі і прыроды. У Дзяржаўным спісе гісторыка-культурных каштоўнасцей — 41 аб'ект. Праект па іх абазначэнні QR-кодам вырашана рэалізоўваць на трох мовах — беларускай, рускай і англійскай.

Выраблена першая партыя таблічак, і ў хуткім часе будуць абазначаны яшчэ 9 аб'ектаў. Сярод іх — сядзібна-паркавы ансамбль «Дубае», музей Аляксандра Блока, 5 храмаў, музей Якуба Коласа ў Пінкавічах.

Тамара ШЧАРБАКОВА

зваротная сувязь

Пад млечным шляхам

У суботу і нядзелю ў праграме «Паэтычная раница» канала «Культура» Беларускага радыё прагучыць радыёкампазіцыя паводле вершаў Васіля Віткі. У выхадныя выйдзе праграма «Паэзія XXI стагоддзя», якая прапануе выбраныя радкі Алеся Разанава. Публіцыстычны праект «Кнігалюбу» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, кніжнымі навінкамі і аглядам «ЛіМа». У радыёверсіі праграмы «Суразмоўцы» слухайце гутарку Навума Гальпяровіча з загадчыкам кафедры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Мікалаем Яцэвічам.

У «Літаратурнай анталогіі» з панядзелка да пятніцы агучваюцца старонкі аповесці Маргарыты

Прохар «Восень у Вільнюсе», у «Радыебібліятэцы» — твора Уладзіміра Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха». «Літаратурныя гісторыі» ў выхадныя

ў вячэрні час прапануюць апавяданні Антона Чэхава і творы Алены Васілевіч «Дзядзька Іван».

У межах праграмы «Радые́тэатр. Лепшае» ў суботу прагучаць фрагменты радыёспектакля «Млечны шлях» паводле Кузьмы Чорнага. Нядзельным вечарам прыхільнікаў тэатра перад мікрафонам чакае радыёверсія спектакля «Платон Крэчат» паводле Аляксандра Карнейчука.

Анонсы перадач «Культуры» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

(1875—1951), паэта-гумарыста, драматурга.

11 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Алены Чабярук (1925—2007), мовазнаўцы.

11 лістапада 30 гадоў таму быў адкрыты літаратурна-этнаграфічны музей Якуба Коласа ў в. Пінкавічы Пінскага раёна.

12 лістапада — 135 гадоў з дня нараджэння Міхайлы (Міхаіла) Грамыкі (1885—1969), празаіка, драматурга, тэатральнага крытыка.

12 лістапада — 100 гадоў з дня нараджэння Андрэя Макаёнка (1920—1982), драматурга, народнага пісьменніка Беларусі.

12 лістапада — 80 гадоў з дня нараджэння Георгія Скрыпнічэнкі (1940—2015), жывапісца, графіка.

13 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Кузьмы Крэсніцкага (1925—1995), рэжысёра анімацыйнага кіно.

13 лістапада — 90 гадоў з дня нараджэння Валянціны Крыкавай, артысткі балета, народнай артысткі БССР.

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

12 лістапада — на літаратурную сустрэчу «Духоўныя ідэалы "Залатога Віцязя"» ў Расійскі цэнтр навукі і культуры (15.00).

14 лістапада — на свята дзіцячай кнігі ў дзіцячую бібліятэку № 17 з удзелам пісьменнікаў аддзялення (12.30).

«ЛіМ»-люстэрка

Нацыянальны кінапраект «Янка Купала» рэжысёра Уладзіміра Янкоўскага пакажуць на міжнародным фестывалі кіно «Маскоўская прэм'ера», які пройдзе ў расійскай сталіцы з 12 па 18 лістапада, інфармуе БелТА. Паказ адбудзецца 14 лістапада ў Дзяржаўнай Траццякоўскай галерэі ў Маскве. У гістарычнай драме расказваецца пра лёс народнага паэта Беларусі, раскрываюцца асноўныя вехі яго жыццёвага і творчага шляху, які супаў з трагічнымі падзеямі XX стагоддзя. Трэйлер «Янкі Купалы» ёсць на англійскай, рускай, беларускай і кітайскай мовах. Аўтар сцэнарыя — Алена Калюнова пры ўдзеле Аляксандра Барысавай і Уладзіміра Янкоўскага.

Пераклады на рускую мову двух раманаў Людмілы Рублеўскай пабачылі свет у Маскве ў праекце «Рэтра бібліятэка прыгод і навуковай фантастыкі» выдавецтва «Престиж Бук». Гэта чацвёртая і пятая кнігі пісьменніцы — «Авантуры Пранціша Вырвіча, здрадніка і канфедэрата» і «Авантуры Вырвіча з банды Чорнага Доктара» — пра беларускага Уленшпігеля XVIII стагоддзя. Перакладчык твораў — Павел Ляхновіч з Пінска. Між тым у Выдавецкім доме «Звязда» рыхтуецца да выдання шостая кніга — «Авантуры Вырвіча, Лёдніка і Чорнай Меланхоліі». Раман ужо быў надрукаваны ў некалькіх нумарах часопіса «Полымя».

Шосты па ліку Міжнародны фестываль-конкурс «Творчасць без межаў» праходзіць у Нацыянальным цэнтры мастацкай творчасці дзяцей і моладзі, перадае агенцтва «Мінск-Навіны». «Упершыню фэст ладзіцца ў дзвюх формах: дзённай і дыстанцыйнай, — адзначаў Дзмітрый Хаванскі, намеснік дырэктара ўстановаў. — У ім бяруць удзел больш за 4 тысячы таленавітых хлопчыкаў і дзяўчынак з Расіі, Казахстана, Азербайджана, Малдовы, Італіі, Украіны і ўсіх куткоў Беларусі». Фестываль, для ўдзелу ў якім пададзена 930 заявак, праходзіць па пяці намінацыях: «Харэаграфія», «Вакал», «Інструментальная творчасць», «Мастацкая творчасць», «Тэатр моды».

Пераможцам XV Рымскага міжнароднага кінафестывалю стаў апошні фільм вядомага французскага рэжысёра і сцэнарыста Франсуа Азона «Лета-85», паведамляе РІА «Новости». У адрозненне ад большасці міжнародных кінафестывалаў, Рымскі кінааглед, які афіцыйна называецца «Святам кіно», не мае прафесійнага журы і конкурсных намінацый. Па яго выніках арганізатары называюць толькі адзін фільм-пераможцу, які вызначаецца ў ходзе галасавання гледачоў. Усяго на сёлетнім «Свяце кіно» наведвальнікі змаглі ўбачыць новыя стужкі, створаныя кінематографістамі з больш чым 20 краін. У афіцыйнай праграме рымскага форуму былі 24 карціны. Яшчэ 5 стужак, прэм'ера якіх адбылася на іншых міжнародных фестывалях, публіка змагла паглядзець у традыцыйнай праграме «Пра гэта гавораць усе». У якасці «спецыяльных падзей» у Рыме былі паказаны некалькі адмысловых фільмаў, у прыватнасці стужка, прысвечаная Папе Рымскаму Францыску.

Кніга «Чыпаліна ў краіне Саветаў», прысвечаная поспеху твораў Джані Радары і яго паездкам у СССР, выходзіць у Італіі да 100-гадовага юбілею пісьменніка. Як расказала РІА «Новости» аўтар кнігі Анна Раберці, доўгае сяброўства Радары з Савецкім Саюзам пачалося з яго першага прыезду ў складзе дэлегацыі журналістаў. Паводле яе слоў, у канцы паездкі Радары падарыў сваіму супрадажальніку асобнік кнігі пра Чыпаліна. Яна трапіла да паэта Самуіла Маршака і перакладчыцы Златы Патапавай. Для сваёй кнігі Анна Раберці даследавала гісторыю паездак Радары ў Саюз: з 1963 па 1979 год ён пабываў там яшчэ пяць разоў. За гэты час наведаў Прыбалтыку, Кабардзіна-Балкарыю, Крым, Казахстан. Кажучы пра стаўленне да Радары ў СССР, Раберці цытуе яго раней не выдадзенае інтэрв'ю. У ім італьянскі пісьменнік тлумачыць, што ў Савецкім Саюзе «зразумелі фантастычны характар яго твораў».

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Мікалай СУПРАНОВІЧ:

«Пабачыць паляванне на мамантаў...»

Выдавецтва «Адукацыя і выхаванне» сёння выпускае сотні кніг і падручнікаў прыкладна па 10 напрамках (грамадзянска-патрыятычныя выданні, вучэбна-метадычныя літаратура і іншыя), працуе з дапоўненай рэальнасцю, распрацоўвае электронныя праграмы. Кнігі яго ледзь не штогод становяцца лаўрэатамі конкурсаў друкаваных выданняў, да таго ж установа пастаянна выйграе тэндары. Дырэктар выдавецтва Мікалай Супрановіч падзяліўся сакрэтамі і расказаў карэспандэнту «ЛіМа» пра тое, на што арыентуецца ўстанова.

— На цяперашні час «Адукацыя і выхаванне» самае буйное выдавецтва Беларусі. Без перабытвання можна сказаць, што яно ў пэўным сэнсе стала кнігавыдавецкай з’явай нашай краіны. Памяшканні выдавецтва размясціліся на сямі пляцоўках сталіцы. Больш за дзве тысячы аўтараў публікуюць у вас свае творы, аб’ёмы рэалізаванай прадукцыі лічацца ў мільёнах беларускіх рублёў. Выдавецтва выпускае больш за трыццаць часопісаў і выдае штогод звыш сотні кніг. Калі ж згадаць гісторыю стварэння выдавецтва, то яно фактычна вырасла з навукова-тэарэтычнага часопіса «Адукацыя і выхаванне»...

— Так, выдавецтва было заснавана 17 мая 1993 года як «Рэдакцыя часопіса «Адукацыя і выхаванне»» са статусам юрыдычнай асобы. Калі атрымалі ліцэнзію на выдавецкую дзейнасць, то адной з першых кніг стаў падручнік «Беларуская мова. Дапаможнік для вайскоўцаў».

У 1995 годзе галоўны рэдактар, доктар педагогічных навук Уладзімір Пархоменка зарэгістраваў серыю часопісаў «У дапамогу педагогу». Былы школьнік настаўнік фізікі і матэматыкі, ён добра разумее: наша краіна набыла незалежнасць, Міністэрства адукацыі працуе па новых планах і праграмах — значыць, кожнаму настаўніку патрэбна сваё прадметнае навукова-метадычнае выданне. Спачатку выходзіла 16 часопісаў серыі, затым дадаліся яшчэ 5.

У хуткім часе Міністэрства адукацыі пачало перавод сярэдняадукацыйнай школы на 12-гадовае навучанне. Узнікла патрэба ў стварэнні новых падручнікаў, навукова-метадычных дапаможнікаў для настаўнікаў. Было выбрана некалькі эксперыментальных школ з рускай і з беларускай мовамі навучання, і для іх выдавецтва пачало выпускаць падручнікі практычна па ўсіх прадметах. Пазней пачалі шукаць аўтараў кніг, якія мы выпускаем для свабоднага продажу, адначасова працягвалі выданне падручнікаў, што ўжо ішлі на ўсю рэспубліку. Сёння мы выдаём падручнікі і для вышэйшай школы — па юрыспрудэнцыі, медыцыне, аўтамабілебудаванні і іншых галінах ведаў.

— Летась, у жніўні, адбылася рэарганізацыя ўстановы. Да выдавецтва далучыліся рэдакцыі часопісаў «Пачатковая школа», «Пралеска» і «Роднае слова». Што выклікала неабходнасць аб’яднання і як яно паўплывала на дзейнасць выдавецтва і названых выданняў?

— Крок да аб’яднання, мяркую, — патрабаванне часу. Тым не менш працэс дэцэнтралізацыі не быў простым. Патрабавалася ствараць новую структуру, аб’яднаць бухгалтэрыі, планова-эканамічныя і юрыдычныя службы, аддзелы маркетынгу. Спатрэбілася некалькі месяцаў, і летась з 1 жніўня мы пачалі працаваць як рэарганізаванае рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства выдавецтва «Адукацыя і выхаванне».

У творчым плане для часопісаў «Пралеска» і «Роднае слова» амаль нічога не змянілася. Быў галоўны рэдактар — і застаўся, вырашаў творчыя пытанні — і працягвае. Але ў арганізацыйным плане часопісы адчулі сябе больш вольнымі, бо з іх кіраўнікоў знялі цяжар вырашэння шматлікіх вытворчых і фінансавых праблем. Гэта дапамагае ім больш

Мікалай Супрановіч.

упэўнена рэагаваць на крызісныя з’явы ў выдавецкай справе. Адпаведную тактыку сёння шырока ўжываюць заходнія выдавецтвы: ёсць холдынгі, якія аб’ядноўваюць не па 30, а па 300 перыядычных выданняў — часопісаў, газет, тэлепраграм, інтэрнэт-пляцовак...

Сёння рыхтуем дакументы і па далучэнні часопіса «Вясёлка» згодна з пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь аб перадачы часопіса ў сістэму Міністэрства адукацыі. Галоўны рэдактар сам узяў гэтак пачытанне ў Міністэрстве інфармацыі і Міністэрстве адукацыі. Нагодай стала няўхільнае падзенне накладу. Палічылі, што будзе мэтазгодным, калі часопіс, разлічаны на дзяцей малодшага школьнага ўзросту, стане бліжэйшым да ўстаноў адукацыі: Міністэрства адукацыі — заснавальнік выдавецтва. Рэдакцыя часопіса вельмі актыўна працуе над павелічэннем колькасці падпісчыкаў, пастаянна выезджае з прэзентацыямі ў дзіцячыя ўстановы.

Галоўная задача, якая і выклікала неабходнасць аб’яднання, — зрабіць часопісы прыбытковымі. Дзеля гэтай мэты вырашана было і аптымізаваць колькасць часопісаў: некаторыя будуць аб’яднаны — найперш дзіцячыя рускамоўныя часопісы.

— Дарэчы, падзенне накладу і падпіскі — праблема не толькі «Вясёлкі». Чым, на вашу думку, гэта выклікана і як выдавецтва змагаецца за падпіску на свае часопісы?

— Падпіска падае паўсюль — гэта агульная тэндэнцыя. Друкаваным выданням сёння ёсць альтэрнатыва — многія матэрыялы па прадметах навучання можна знайсці ў сеціве. Але ў прыватнасці для краін былога СССР пытанне з падпіскай стаіць больш востра, чым для іншых. У канцы 1980-х, калі пачалася палітычная перабудова, назіраўся бум самых розных друкаваных выданняў, наклады зашкальвалі. А потым гэтае мноства выданняў надакучыла, адбіла ахвоту падпісвацца на іх. Людзі сталіся ад бясконца глытання інфармацыйнай кашы. Тым больш, што яна з кожным месяцам рабілася ўсё больш якаснай. Такой з’явы не назіралася ні ў Польшчы, ні ў Германіі, ні ў іншых краінах. Там з накладамі выданняў лепш. Але ж мы ў выдавецтве ўсё робім для таго, каб выклікаць цікавасць да кнігі, каб чытач ізноў павярнуўся да яе. Падрыхтавалі інтэрнэт-пляцоўкі, але не для таго, каб чытач цалкам туды перайшоў: стараемся сінхронізаваць матэрыялы, што выходзяць у нашых папярковых выданнях і на інтэрнэт-пляцоўках. Зразумела, што калі накладны часопісаў зусім зменшацца, нам давядзецца цалкам перайсці на электронны фармат. Але тут і палягае праблема: рэдакцыйна-выдавецкія

расходы вельмі значныя, а прыбытак ад электронных выданняў невысокі.

Акрамя таго, займаемся мы і распрацоўкай кніг з дапоўненай рэальнасцю — многія выходзяць ужо ў новым тэхналагічным фармаце. Раней лічылася, што для мастацкай літаратуры дапоўненую рэальнасць прыстасаваць немагчыма. Але ж мы даказалі, што гэта не так! На старонках кніг з дапоўненай рэальнасцю змяшчаюцца спецыяльныя эмблемкі — маленькія выявы тэлефона. Калі на мабільнік ці планшэт скачаць адпаведную праграму, а потым наведзіць прыладу на ілюстрацыю з выявай тэлефона, то карцінка ажывае і можна ўбачыць і пачуць, напрыклад, аўтара, які сам агучвае свае творы! Міне час, але ў такіх кнігах застануцца відэаматэрыялы з жывымі пісьменнікамі, а ў чытача будзе магчымасць «пазнаёміцца» з жывым класікам. Гэта абавязкова спрацуе!

Адпаведныя распрацоўкі незаменныя сёння і ў падручніках. У кнігу можна ўкласці матэрыялаў у тры, пяць, дзесяць разоў больш, чым у ёй змяшчаецца тэкст! Гэта 3D-мадэлі, відэа, выяўленчы рад: калі вядзецца размова пра архітэктурную і помнікі, можна змяшчаць карціны, вітражы, планы. У біялогіі можна паказаць унутраную будову любога арганізма. У падручніках па фізіцы і хіміі дэманструюцца доследы, можна зазірнуць у цэнтр ядзернага выбуху...

Акрамя таго, наша задача на сёння — зрабіць распрацоўку, каб тое, на што глядзіш праз тэлефон, адлюстроўвалася і на экране камп’ютара, — даць магчымасць вучню пабачыць, напрыклад, як адбывалася паляванне на мамантаў, на білізіі і пакрыццях, «памацаць» сякеру першабытнага чалавека, трапіць унутр гістарычнага будынка...

У сеціве сёння ёсць усё, але ў наш перанасычаны падзеямі і інфармацыяй час можна сядзець перад экранам камп’ютара цэлы дзень, разам з патрэбнай інфармацыяй фільтраваць безліч спадарожнай, недакладнай. А можна набыць кнігу, дзе будуць скарыстаны і прааналізаваны сотні здымкаў з розных ракурсаў і гіперспасылкі на тысячы навуковых работ, — і за невялікі прамежак часу даведацца аб прадмеце пошукаў усё, што толькі ёсць у наяўнасці ў скарбонцы ведаў чалавецтва!..

Мы зацікаўлены і ў тым, каб захапляльна і незвычайна расказаць пра нашу славу мінуўшчыну. Таму нашы серыі «Гісторыя ў асобах», «Жывая гісторыя», «99 захапляльных фактаў» выходзяць з дапоўненай рэальнасцю. Менавіта за гэтым кірункам — будучыня кнігі.

Дарэчы, мы сталі аднымі з першых, хто пачаў уводзіць ва ўжытак дапоўненую рэальнасць. Цяпер працуем і над тым, каб сінхронізаваць мабільныя гаджэты, праз якія да чытача са старонак кнігі паступае дадатковая інфармацыя — дапоўненая рэальнасць, з камп’ютарамі і білбордамі, каб настаўнік мог паказаць вучням тое, што тлумачыць. Праілюстраваць сказанае, візуалізаваць найбольш складаныя для ўспрымання і разумення дэталі і паняцці, асабліва ў законах, прынцыпах і механізмах дзеяння тэхнічных прыстасаванняў, тэхніку выканання розных рухаў, метадыкі выкладання прадметаў і шмат чаго іншага. І ўсё гэта неабходна чалавеку для самастойнага спазнання навакольнага свету, засваення навучальных прадметаў, адпрацоўкі навыкаў і г. д.

З медыцынскім універсітэтам працуем над тым, каб выдаць кішэнны атлас з дапоўненай рэальнасцю па анатоміі. У свеце актыўна шукаюць спосаб спалучыць веды праграмістаў і біёлагаў, каб чалавек мог апянуцца ўнутры клеткі. Мы ж у гэтым

кірунку робім толькі першыя крокі. Тое ж датычыць і музеяў — не за гарамі той час, калі ўся інфармацыя будзе занесена ў адпаведную кнігу, праз рэальнасць якой можна будзе «прайсціся» па музейных залах. Работы тут непацаты край... Гэта ж можна працаваць і з аптэкамі, і з крамамі. Напрыклад, наводзіш тэлефон на пэўную бутэлекку, і праз мабільны дадатак табе ўсё распавядаюць пра гэты прадукт, не трэба клікаць прадаўца-кансультанта.

— Мікалай Аляксандравіч, вы маглі б стаць навукоўцам, прынамсі тэму Брэсцкай царкоўнай уніі. Ці цалкам рэалізаваны на пасадзе дырэктара выдавецтва вашы асобныя навуковыя запатрабаванні і даследчыцкія якасці?

— Калі працаваў у «Настаўніцкай газеце», першым у рэспубліцы пачаў серыю артыкулаў «Славутыя імёны Беларусі». Пачаў працаваць над кандыдацкай. Стаў суіскальнікам аддзялення гісторыі філасофіі Інстытута філасофіі Акадэміі навук Беларусі. Тэма уніі глыбока ўцягнула ў вір гарацых, упартых і вострых спрэчак паміж тагачаснымі каталіцкімі і праваслаўнымі лідарамі. У той час, а гэта быў пачатак дзевяностых, пачало адраджацца ўніяцтва ва Украіне. Вастрыня гэтай тэмы набыла сярэд навукоўцаў новы напал. І многія казалі мне, у тым ліку і мой навуковы кіраўнік, што па гэтай тэме абараніцца не атрымаецца. Мяняць жа яе не хацелася... Пяць гадоў чытаў на факультэце журналістыкі БДУ курс па метадыцы рэдагавання навуковай літаратуры. Запашаючы туды і цяпер узначальваючы ДЭК. Адмаўляцца не маю права: наша выдавецтва — філіял факультэта журналістыкі БДУ. Цікавіць усё, што звязана з гісторыяй, філасофіяй бізнеса, паліграфіяй, новымі тэхналогіямі ў выдавецкай справе. Яна, між іншым, лічыцца адной з самых складаных у свеце. Штодзень трэба асвойваць новую літаратуру, сусветныя дасягненні, набыткі — інакш не будзе руху наперад, а значыць — фінансавыя страты. Кожнаму выдаўцу акрамя прыныцковай учэпістасці навукоўца павінны быць уласцівы і здольнасці да планавання, прадпрымальніцтва... Уменне прадбачыць, адчуць тое, што стане бестселерам і прынесе прыбытак.

— Сярод ваших выданняў на духоўную тэматыку даволі шмат належаць яму літоўскага пісьменніка Яроніма Лауцюса. Чым ён вас уразіў?

— Ён вельмі пазітыўны чалавек, яго аптымізму хопіць на многіх. У былым Савецкім Саюзе яго кнігі разыходзіліся накладамі пад мільён экзэмпляраў. Напісаў каля ста дзіцячых кніг. Сябруем даўно. Ён «выцягвае» людзей з цяжкага дэпрэсіўнага, часам суіцыдальнага стану. Распавядаў, што, каб набыць незвычайны досвед — пабываць у «скуру» псіхічна хворага чалавека, — аднойчы сам папрасіўся, каб яго паклалі ў псіхіятрычную бальніцу. Я пытаюся: «З якім дыягназам цябе паклалі?» Адказвае: «З дыягназам “манія вялікасці”. Быццам я вырашыў, што з’яўляюся самым вялікім і таленавітым пісьменнікам на зямлі». «А калі б цябе вылечылі, як бы ты пісаў свае кнігі?» У адказ ён у момант стварае вобраз празмерна задумлівага і насцярожанага чалавека і праз хвіліну адказвае: «Ах-ах-ах! А я пра гэта нават не падумаў», — і расмяяўся... Кнігі яго напісаны сэрцам і душой. А вось анекдот ад Лауцюса. Выпаў чалавек з 12 паверха. Ляціць — жах!.. Пралятае 10 паверх, 9, супакойваецца, пацірае рукі ды кажа: «Аказваецца, усё ідзе не так і кепска».

А яшчэ мне вельмі падабаецца праноз надвор’я ад Яроніма Лауцюса на новы дзень: «Сонца абавязкова ўзыходзіць. Будзе яно шчодро свяціць ці схаваецца за хмары, але абавязкова ўзыходзіць. І няважна, ці будзе на вуліцы дождж, снег, вецер, але запэўніваю вас: паветра хоціць усім!» Абсалютна ўпэўнены, гэта вельмі магутная пазітыўная афірмацыя, якую дасылае літоўскі аўтар свайму чытачу! Ці не так?!

Гутарыла Яна БУДОВІЧ

Вяртанне да якасці, або Як выцягнуць кіно з крызісу

Пра тое, як усё пачыналася...

Постсавецкае кіно ў першыя гады свайго «постіснавання» знаходзілася ва ўмовах, якія смела можна назваць унікальнымі. З аднаго боку, нягледзячы на перабудову, развенчванне «правадырскіх» міфаў, расчараванне ў камуністычнай ідэалогіі, агульнавядомым з'яўляецца той факт, што вялікая частка жыхароў Савецкага Саюза прагаласавала супраць яго распаду. Людзі ўсё яшчэ працягвалі верыць у камунізм і велізарную краіну, якая адстойвае свае ідэалы, нягледзячы на напады ўсяго свету. І гэта дае нам цікавы пажытак для разважанняў. Бо калі большасць працягвала верыць, што крызіс у СССР пройдзе і такую краіну развальваць нельга, то, напэўна, так меркаваў і хтосьці з кінематаграфістаў. У той перыяд, напэўна, усё яшчэ хацелася здымаць сацыялістычныя фільмы, няхай ігравое кіно ці дакументалістыку, і гэта заканамерна: калі ты ўвесь час жывеш у краіне настолькі ўражлівага мінулага і настолькі ідэалістычна-фантастычнай будучыні, то не паддацца гэтаму спецыфічнаму зачараванню цяжка, а не прысвяціць сябе служэнню ці хаця б асэнсаванню гэтага феномена — і зусім немагчыма.

Але, з іншага боку, не менш агульнавядомым фактам з'яўляецца і тое, што многія прадстаўнікі культурнай інтэлігенцыі яшчэ з 60-х гадоў былі супраць савецкага рэжыму і ўсіх яго прыдаткаў: пачынаючы ад цензуры і заканчваючы той самай машынай прапаганды. Пра гэта сведчыць, напрыклад, творчасць вядомых пісьменнікаў Сяргея Даўлатава, Іосіфа Бродскага ці братаў Стругацкіх. Апошнія спачатку былі сярод самых зацятых паслядоўнікаў ідэй светлай камуністычнай будучыні, але пазней прадставілі чытачам раман «Горад асуджаны». Але калі літаратуру ствараць без сродкаў досыць лёгка, паколькі ўсё, што патрабуецца, гэта талент, валоданне словам і пісьмовыя прылады (праблемы потым узнікнуць з выходам твораў у друку), то вось здымаць кіно пра недахопы дзяржавы ў самой дзяржаве, дзе існавалі жорсткія ідэалагічныя межы, было практычна немагчыма. І рэжысёры, і сцэнарысты, і акцёры, незадаволеныя станам кінаіндустрыі ў СССР, напэўна, былі рады вызваліцца ад нарматыўных кайданоў і пачаць працу над кіно, у якім можна распавесці пра тое, чаго хочацца ім, творчым асобам, а не партыйнаму начальству.

Атрымліваецца, што да 1994 года беларускае кіно апынулася ў неспрыемнай сітуацыі памежжа, дзе з аднаго боку — людзі, што хочуць працягу савецкага кіно і аддаюцца настальгіі па яшчэ зусім нядаўніх часах існавання Савецкага Саюза, а з другога — творцы, якія нарэшце атрымалі доўгачаканую свабоду і гатовы яе выкарыстаць не толькі для засвойвання еўрапейскага кінадосведу, ад чаго Беларусь была адлучаная, але і для крытыкі ідэалаў і прыёмаў савецкага кіно. Гэты памежны стан не мог не прывесці да ступару, з-за якога Беларусь, што вельмі доўгі час была адным з асноўных савецкіх здымачных палігонаў як добрага, так і адкрыта агітацыйнага кіно, выпала і з сусветнага, і з лакальнага постсавецкага кінапрацэсу. Што ў такім выпадку варта рабіць? Адзін з самых дзейсных спосабаў выхаду з крызісу — паказаць прыклады тых краін, дзе падобныя цяжасці ўжо даўно пераадолены. Гэта з вялікай доляй верагоднасці дасць стваральнікам айчыннага кіно творчы імпульс для ўласных праектаў.

Цяжка сказаць, ці бачыў Сяргей Арцімовіч, рэжысёр студыі «Тэле-АРС», які прыдумаў першапачатковую канцэпцыю фестывалю «Лістапад», такую ж дваістасць

Ігар Сукманаў падчас адкрыцця XXVII ММКФ «Лістапад».

або кіраваўся нейкімі іншымі меркаваннямі, што таксама вельмі верагодна, бо сітуацыя ў тых часы ва ўсіх былых савецкіх рэспубліках была далёка не адназначная, але ён выступіў з вельмі выразнай ідэяй праграмай. Заклучалася яна ў тым, каб вярнуць добрыя кінастужкі ў Беларусь, якая па тых ці іншых прычынах апынулася ў ізаляцыі нават ад створанага ў постсавецкіх рэспубліках, і тым самым рэанімаваць беларускае кіно як такое. Ідэя гэтая была ўспрынята з энтузіязмам, і ў 1994 годзе адбыўся першы «Лістапад».

... і пра тое, як працягнулася

Да ўдзелу ў фестывалі дапусцілі стужкі, якія ўжо прайшлі «школу» больш аўтарытэтных пляцовак, такіх як «Кінашок» і «Кінатаўр». Большую частку прадстаўленых фільмаў складалі работы расійскіх рэжысёраў. У наступныя гады да іх далучыліся работы ўкраінскіх, казахскіх і азербайджанскіх кінематаграфістаў. Першапачатковы план Сяргея Арцімовіча паступова рэалізоўваўся, паколькі ў Беларусь сапраўды сталі вяртацца фільмы постсавецкіх рэжысёраў. Больш за тое, гэта былі правяраныя якасныя творы. Такім чынам, фарміраванне «Лістапада» як мерапрыемства, дзе беларускаму глядачу прадстаўляюцца кінастужкі высокага ўзроўню, «вяршкі» з іншых паказаў, пачалося яшчэ з першага фестывалю, калі аб міжнародных урачыстасцях можна было казаць толькі з вялікай умоўнасцю. Менавіта гэты фармат, калі на «Лістапад» праходзяць толькі тыя фільмы, што ўжо атрымалі прызнанне, хутчэй за ўсё і прыцягнуў першым часам вельмі вялікую ўвагу. У глядачоў і ўдзельнікаў кінапрацэсу з'явілася магчымасць не толькі паглядзець фільмы, што не было навіной, але і прааналізаваць трэндзы, вызначыць заканамернасці. Беларусам, дзякуючы «Лістападу», адкрыўся доступ да ўсёй разнастайнасці спачатку постсавецкіх, а потым і еўрапейскіх, амерыканскіх і азіяцкіх карцін, што заўсёды толькі станюча адбіваецца на якасці кінапрадукту, які ствараецца ў краіне правядзення падобных фестывалёў.

З першага ж года была ўсталявана рэйтынгавая сістэма ацэнкі конкурснай праграмы: пераможца вызначаўся глядачамі ў спецыяльных анкетах, якія ўсе атрымлівалі на ўваходзе ў кінатэатр. Два іншыя прызы ўручалі журы кінематаграфістаў і журы кінапрэсы. Гэта дазволіла не толькі арганізатарам фестывалю, але і стваральнікам кіно, якія актыўна сачылі за правядзеннем «Лістапада», улічваць тры асноўныя пункты гледжання: меркаванне публікі, якая часта галасуе, як кажуць, сэрцам; меркаванне калег-кінематаграфістаў, то-бок погляд на фільмы найбольш прафесійны з магчымых; меркаванне кінакрытыкаў, часцей за ўсё таксама прафесійнае

(яны часта аналізуюць фільмы нават больш глыбока, чым кінематаграфісты), але пры гэтым яно яшчэ сумяшчаецца з меркаваннем «старонняга чалавека», паколькі прэса не ўключаецца ў вытворчасць фільмаў, не ведае закулісся або ведае толькі тую яго частку, якую самі кінематаграфісты адкрываюць для журналістаў. І такая разнастайнасць меркаванняў вельмі важная, паколькі, улічваючы кожнае з іх або арыентуючыся толькі на адно, у любым выпадку можна развіваць кінаасяроддзе і выводзіць яго на новы якасны ўзровень.

Старшынёй фестывалю ў 1994 годзе стаў Расціслаў Янкоўскі. З 1996 па 2008 год «Лістападам» кіравала Валянціна Сцяпанавая. За гэты час прадстаўнікі 45 краін далучаліся да мерапрыемства як аўтары работ, журы і прэса. Уводзіліся новыя намінацыі і ўручаліся спецыяльныя прызы ад выданняў і гільдыі кінакрытыкаў, узнагароды за найлепшыя мужчынскую і жаночую ролі. У 1998 годзе галоўным новаўвядзеннем стаў дзіцячы кінаагляд «Лістападзік», які яшчэ больш пашырыў кола патэнцыйных глядачоў. У 2003 годзе фестываль афіцыйна атрымаў статус міжнароднага. Тады ў Мінску былі прадстаўлены карціны з Польшчы, Расіі, Сербіі, Балгарыі, Чэхіі, ЗША, Ірана, Кітая і Японіі. Асаблівым стаў для «Лістапада» 2007 год. Менавіта тады намаганнямі дырэктара фестывалю Валянціны Сцяпанавой і кіназнаўцы і рэдактара Ірыны Дзям'янавай быў арганізаваны першы конкурсны паказ дакументальных фільмаў. Ірына Дзям'янава з тых часоў застаецца пастаянным праграмным дырэктарам дакументальнага кіно ММКФ «Лістапад».

Уручэнне спецыяльнага прыза «За гуманізм і духоўнасць у кіно» падчас XXII ММКФ «Лістапад».

У 2010 годзе кіраўніцтва фестывалем даверылі Анжаліцы Крашэўскай, праграмным дырэктарам ігравого кіно стаў Ігар Сукманаў. «Лістапад» паўстаў перад глядачамі ў абноўленым фармаце. У праграму ўваходзілі: асноўны конкурс ігравого кіно (12 фільмаў), конкурс маладога кіно (9 дэбютных фільмаў рэжысёраў з усяго свету, у тым ліку ўпершыню — з Індыі, Перу, Венесуэлы, Іспаніі, Уругвая), паказ дакументальных фільмаў (20 карцін) і конкурс маладога дакументальнага кіно (12 карцін). Змянілася «вага» ўзнагарод фестывалю. Калі раней «Золата «Лістапада»» ўручалася па выніках галасавання глядачоў, то з 2010 года пераможцу вызначае Міжнароднае журы кінематаграфістаў.

І сёння «Лістапад» дасягнуў таго пункту, калі яго смела можна называць галоўнай кінападзеяй нашай краіны. Так, хтосьці можа лічыць фестываль другарадным з-за таго, што ён толькі збірае карціны, якія ўжо дэманстраваліся дзесяці на іншых пляцоўках. Аднак толькі тое, што нароўні з Трыерам у рамках аднаго праекта ў адным кінатэатры могуць паказаць і кароткаметражку маладога беларускага дакументаліста, робіць «Лістапад» неверагодна значным. Цяпер гэта ўжо не проста спосаб вярнуць айчыннае кіно ў постсавецкі або агульнасусветны кантэкст, гэта яшчэ і спосаб для беларускіх кінематаграфістаў заявіць пра сябе.

Цімур ВЫЧУЖАНІН

Кадр з фільма «Іда», які атрымаў узнагароду як найлепшы фільм падчас XX ММКФ «Лістапад».

Месца прыцягнення журавоў і раслін

Адметная сваёй тэматычнай разнастайнасцю і яркай вобразнасцю, лірызмам і псіхалагізмам, кніга паэзіі Івана Юркіна «Залатыя світанкі мае» нядаўна пабачыла свет у выдавецтве «Беларусь». У ёй змешчаны не толькі вытанчаныя, гарманічныя вершы («Край родны», «Восень», «Люблю цябе, краіна мая»), але і непаўторныя лірычныя песні («Малая радзіма», «Каля рэчкі», «Будзем памятаць і шанаваць»). Письменнік выяўляе рэалістычны погляд на навакольны свет і нярэдка звяртаецца да сімвалічнага ўвасаблення разнастайных з'яў, падзей, фактаў і ўспамінаў.

Творчасць Івана Юркіна настолькі шматгранная, што пры першым працытанні яго вершаў і песень — у адзінстве слыхавых, зрокавых, дотыкавых асацыяцый — «бачыш» не толькі запаветныя мясціны, дзе прайшлі дзяцінства і юнацтва аўтара, але і пачынаеш інакш успрымаць родны край — ужо ў агульнаацыянальным плане. Край, дзе пануюць гармонія і раўнавага («Забыць нельга сцяжынкі гэтыя») і які з'яўляецца для беларусаў аазісам шчасця («Вы родныя мясціны крынічныя»). Край, у якім чуваць клёкат буслоў і квітнеюць духмяныя валожкі і рамонкі («Вандруе памяць па мясцінах родных»).

Успамін пра дзяцінства ў вершах І. Юркіна перадае сэнсавае адзінства такіх аўтарскіх вобразаў, як «залатыя світанкі» і «запаветная зямля», дзе бруцця жыватворныя крыніцы («Памяць дзяцінства сыходзіць з гадамі»). Акрамя таго, для айчыннага письменніка — як і для большасці беларусаў, менавіта золак, бяроза, валожка, бусел і крыніца з'яўляюцца непаўторнымі культурнымі кодамі Радзімы. Архетып бацькоўскага дому дае аўтару

магчымасць убачыць і адчуць прыгажосць роднага краю ў незвычайных праявах: «Мне не забыць свой отчий дом, // Луга с душистою травою. // Озерный край, цветущий сад — // Как луч зари — всегда со мною».

Ва ўспрыманнях паэта сузіранне пачатку новага дня даруе чалавеку надзею на лепшае, а гаючая вада крыніц вяртае сілы і бадзёрасць. Бусел ва ўяўленні Юркіна сімвалізуе дабрабыт, цёплую сямейную стасункаў: «Мне белый аист шлет поклон // От росных трав времен далеких...». Валожкі і бярозы, у сваю чаргу, фарміруюць адметны каларыт беларускіх краявідаў, сузіраць якія на досвітку ці на захадзе сонца — звыклая з'ява для ўлюбёных у прыроду. Пяшчотная, вытанчаная прыгажосць кветак, захапленне святлом месяца і промнямі сонца, зорным небам і шляхамі-дарогамі, якія вядуць у дзяцінства ці юнацтва, цалкам раскрываюць каштоўнасць паўсядзённай рэчаіснасці беларуса-патрыёта.

Відавочна, у творчасці Івана Юркіна крыніцы сімвалізуюць беларускія традыцыі і звычаі, а таксама радавод, павязь пакаленняў («Шляхам дзяцінства майго»). Сучаснаму паэту блізка народная паэтычная традыцыя Я. Коласа з яго павагай да бацькоў, роднага кута, руплівых працаўнікоў зямлі беларускай: «А рукі маці пахнуць хлебом. // Я зноў на ростанях стаю. // Сцяжынкі роднай Беларусі // Шаную, помню і люблю». Нездарма паэт называе родную зямлю святой, свяшчэннай, а родны край характарызуе як векавы.

Паэт добра знаёмы з вясковым побытам і сялянскім укладам жыцця («Люблю дзівосны край азёрны», «Лета ў вёсцы»,

«Касьба», «Я зноў прыехаў у вёску родную»). Таму нядзіўна, што кожная часіна года прыўносіць у яго жыццё захапленне звычайнымі, здавалася б, карцінамі прыроды: вясеннім каляжом і ветрыкам з поўдня, летнім садамі і знаёмай з дзяцінства сцяжынкой, чароўным убраннем восені і захадам сонца, зімнімі відовішчамі і гульнямі на свежым паве-тры. Надзвычай маляўніча апісвае паэт наступленне і сыход зімы ў лютым.

Іван Юркін захапляецца маляўнічай прыродай Беларусі з яе блакітнымі азёрамі, ляснымі далямі, квітнеючымі садамі і сакавітымі лугамі. Кропля расы, якую сузірае аўтар, вяртае кожнага з нас у казачнае царства дзіцячых успамінаў і загадак, што так прыемна разгадваць і дарослым, і малым, нагадвае пра адзінства імгненнага і вечнага ў кожнай праяве незвычайнай красы беларускіх мясцін: «На цветке в лучах зари рассвета // Я увидел капельку росы: // Подарила мне природа нежность. // Не земной — божественной красы». Вобраз роднага краю з ранняга дзяцінства жыве ў душы паэта.

Прырода Беларусі натхняе творцу на стварэнне пейзажных, грамадзянскіх, філасофскіх, інтымных вершаў. Амаль у кожным прысутнічае элемент пейзажу (расліны, аб'екты, зорка, сонца).

Родная прастора мастака слова — не толькі палі, але і гаі, пушчы, дубровы. Паэт з уласцівай яму шчырасцю прызнаецца: «Я часто теперь возвращаюсь к истокам, // К заветным местам, тем, где юность прошла». Запаветныя мясціны аўтара ў першую чаргу звязаны з домам бацькоў («Мой бацькоўскі дом мяне сустракае»).

Страты і наступствы Вялікай Айчыннай вайны, гераізм салдат, партызан і падпольшчыкаў, чарнобыльская катастрофа, аднаўленне краіны ў пасляваенны час — усё гэта знаходзіць увасабленне на старонках зборніка «Залатыя світанкі мае».

У вершах і песнях письменніка актуальнае душаўная неабходнасць любіць бескарысна і пранесці цеплыню пачуццяў праз гады («Вочы родныя», «Родная мая»). Узвышанасць кахання Івана Юркіна увасабляе ў запамінальным і выразным мастацкім вобразе: «Звезды гаснут зарей в голубом небосводе, // А любовь все пленит чистотой первозданной росы».

Істотным для паэта з'яўляецца захаванне ўнутранага самаадчування ціхай радасці ў душы і вяртанне да першавытокаў малой радзімы, каранёў («Малой радзімы карані», «Малая радзіма»). Нездарма ў творах І. Юркіна асэнсоўваюцца разнастайныя пытанні, сярод якіх — незаменнае значэнне кнігадрукавання і асветніцкай дзейнасці Ф. Скарыны для беларусаў («Наш Францішак Скарына»), культурны падзеі ў родным краі («Віцебскі базар»), сум па Радзіме падчас знаходжання па-за яе межамі («У свяшчэнным краі»).

У творчасці Юркіна падкрэсліваецца тое, што кожны чалавек, скіроўваючы ўвагу на дабро ці зло, справядлівасць ці лжывасць, чалавечнасць ці жорсткасць, самастойна выбірае ўласную дарогу жыцця. Відавочна, крэда мастака слова звязана з духоўнымі законамі Сусвету і грунтуецца на традыцыйных каштоўнасцях грамадства: «Не помни зла, любви, душой пылай, // Всевышнего благодари за это». Таму нядзіўна, што праз увесь зборнік «Залатыя світанкі мае» скразной ніткай праходзіць ідэя: каб захаваць цеплыню, шчырасць і любоў ва ўзаемаадносінах, у паўсядзённым жыцці — пры любых абставінах, — важна быць і заставацца міласэрным, цярплым і добразычлівым.

Таццяна МАЦЮХІНА

Слоўца пра азбуку Сонца

Вучыць і выходзіць — задачы сур'ёзныя. Так цалкам слухна лічаць дарослыя. У той жа час памылкова думаюць, што і рашаць гэтыя задачы трэба з сур'ёзным выразам твару і выключна дыдактычным тонам. Але будзем шчырымі: нават нам, дарослым, прасцей успомніць просты вершык пра роўныя на ўсе бакі штаны, чым навуковай мовай сфармуляваць саму тэарэму Піфагора. Дык чаму б не рабіць навучанне беларускай мове больш простым і цікавым?

У выдавецтве «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» выйшлі тры забавляльна-адукацыйныя кнігі Віктара Кажуры: «Азбука ў загадках», «Пакацілася сонейка...» і «Слоўца да слоўца». Для каго гэтыя выданні, чым будуць карыснымі для сваіх чытачоў — паспрабуем разабрацца!

«Азбука ў загадках» (серыя «Маленькі прафесар») — кніга для маленькіх. На кожнай старонцы — дзве вершаваныя загадкі, адгадкі якіх пачынаюцца на пэўную літару алфавіта. Тут жа ёсць і падказкі, якія, з аднаго боку, могуць дапамагчы дзіцяці прыйсці да правільнага адказу, з другога — растлумачыць значэнне слова, што лёгка падбіраецца ў рыфму да радкоў загадкі:

Выплывае сонейка
З хмаркі пакрысе —
Рука мае голлейка
У сівай ...
(Падказка: дробныя вадзяныя кропелькі на чым-небудзь).

Безумоўным плюсам выдання становіцца тое, што дзіця будзе не толькі вучыць алфавіт і ўзбагачаць слоўнік запасаў: Віктар Кажура заахвочвае дзяцей да працы («Мама просіць у малой: // Ты пакінь занятак свой, // Памажы прыбраць пакой»), распавядае пра беларускі побыт («Адарваў Уладзя // Гузічак ад світкі») і народную медыцыну («Хочь яны чарней ад ночы — // Толькі ледачы людзям вочы. // Вось такія таямніцы // Маюць ягады-чарніцы»), дапамагае запомніць важныя звесткі («Бывае, што часам здароўя не маем. // Тады дапамогу — 103 — выклікаем»).

Улічваючы тое, што ў кнізе змешчаны пераклады адгадак на рускую мову, было б добра дапамагчы дзецям засвоіць і тую лексіку, якая можа быць незразумелай маленькім чытачам: жэўжык, сівы, шчыраваць і інш. Гэта зрабіла б выданне яшчэ больш карысным.

Хочацца асобна сказаць і пра ілюстрацыі Марыі Мароз: мастачка аздобіла выданне рэалістычнымі малюнкамі, якія выклікаюць толькі пазітыўныя эмоцыі, а дзяцінства, пагадзіцеся, — найлепшы час, каб паказаць прыгажосць жыцця.

Кніга «Пакацілася сонейка...» з серыі «Беларускія письменнікі — дзецям» уключана ў спіс твораў для пазакласнага чытання ў 4 класе. І гэта зусім не дзіўна, бо тут ёсць і вершы пра месяцы, і загадкі пра поры года, і народныя выслоўі, і пытанні на ўважлівасць, веданне прыроды і мовы...

У вершах, прысвечаных календару, адчуваецца замілаванне аўтара роднай зямлёй, назіральнасць — і адначасова імкненне стварыць казачны пачатак:

Што, брат Люты,
так панік
Сумна, невясёла?
На пасады твой

Сакавік
Кроцьчы наваёла.
Пад страхом ледзяным
Слёзкамі спываюць —
Звонка-звонка капаюць
Сонейка вітаюць.

Добра, што дзіця, якое чытае кнігу, не толькі пазнаёміцца з цікавай вершаванай гісторыяй, але і зможа атрымаць заданні для хоць і дастаткова прастай, ды ўсё ж даследчыцкай дзейнасці, напрыклад: «Калі не ведаеш, знайдзі ў літаратуры і адкажы, які дзень чэрвеня самы доўгі?» Пры гэтым чытанне робіцца сямейным, запрашае да размовы з малымі дарослых: «Запытай у бацькоў, што гэта за святая — Дажынікі, раскажы аб ім сябрам».

Разнастайныя народныя прыкметы і выслоўі далучаюць да культуры нашай краіны, дапамагаюць данесці да наступных пакаленняў мудрасць папярэднікаў: «Снежань вока снегам радуе, але марозам вушы рве». «Пакацілася сонейка...» зможа таксама папоўніць лексіку чытачоў адметнымі словамі, звязанымі з побытам беларусаў:

Лезе ў двор цераз паркан
Белай воўнаю ... ,
А ў двары збірае кросны
Гаспадыня-ткаля восень.

Удае спалучэнне малюнкаў і фатаграфій у афармленні выдання таксама выконвае свае задачы: карцінкі спадабаюцца меншым дзецям, а фота стануць памочнікамі старэйшых, каб паспрабаваць самастойна апісаць па-беларуску ўбачанае, прыдумаць уласную гісторыю, далучыцца да творчасці.

Серыя «Таямніцы беларускай мовы» папоўнілася кнігай В. Кажуры «Слоўца да слоўца: амонімы для пачатковай школы».

Выданне, галоўнай мэтай якога, безумоўна, з'яўляецца фарміраванне моўных кампетэнцый, скіравана і на скіярдзёнае агульнаадукацыйнае каштоўнасцей, фарміраванне найлепшых рыс характару чалавека — працавітасці, смеласці, любові да сям'і:

Нядоўга будзе ростань,
Бо ўсе мы з далёкіх дарог
Патраім на тую ростань,
Дзе кліча бацькоўскі парог.

Канечне, выклікае пытанне, ці варта было выкарыстоўваць для вершаў у якасці прыкладу дыялектызм, тым больш што рытмічна гэты тэкст таксама не вельмі ўдалы («Каб патэльнію зачапіць // Гаспадыні было ёмка, // У качарэжніку стаіць // Спрытненькая ёмка»), але іншыя ўзоры падабраны так, каб дзеці разумеі, што амонімамі бываюць не толькі назоўнікі:

Ад дажджу замок замок,
На ім іржа, як пазалота.
Дык гаспадар яго — за бок,
На сметнік выкінуў ля плота.

Сустракаюцца словы, якія могуць прымусіць задумацца і дарослых. Напрыклад, ці адкажаце вы адразу пра розныя значэнні слова «ферма» (сельскагаспадарчае прадпрыемства — і канструкцыя са злучаных драўляных ці металічных брусоў) і ці ўспомніце, што малінаўка — не толькі птушка, але і сорт яблыні з адпаведнымі пладамі?

Лёгка запомніць выкарыстаныя ў вершыках амонімы дапамагаюць і сюжэтныя малюнкі мастачкі Таццяны Пінчук.

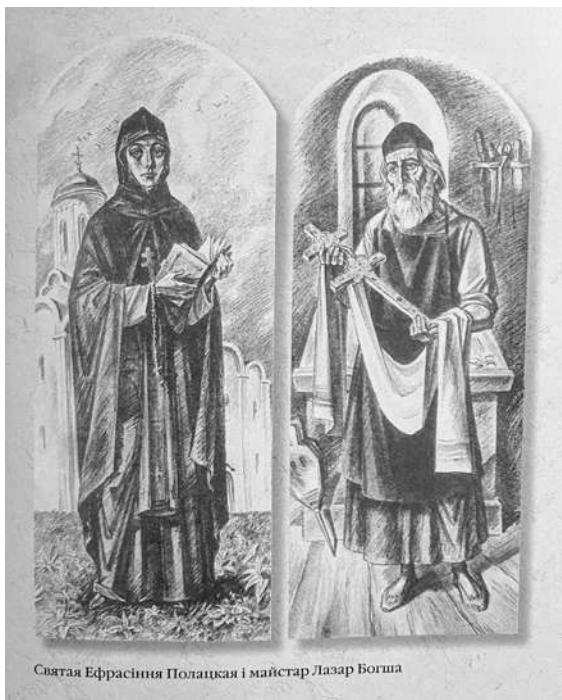
Галоўнае, што аб'ядноўвае тры новыя кнігі Віктара Кажуры, — жаданне вучыць і выходзіць маленькіх чытачоў з любоўю. А любоў — гэта, напэўна, самае важнае для таго, каб з адкрытых свету дзяцей вырасталі шчаслівыя дарослыя.

Бажэна ГАНУШКІНА

Неўміручыя імёны на старонках гісторыі

Гісторыя падобна да коўдры, што складаецца з мноства шматочкаў, дзе кожны акравак — той ці іншы яе герой. Хтосьці больш яркі, хтосьці — менш, але кожны аднолькава важны і незаменны, бо з’яўляецца часткай магутнага працэсу, тым звяном, без якога коўдра была б дзіравай.

Кніга Ірыны Масляніцынай і Міколы Багадзяжа «Легендарныя героі беларускай гісторыі XI—XIX стст.» (Выдавецкі дом «Звязда», 2020) з’яўляецца працягам іх папярэдняй працы пад назвай «Беларусь далетапісная». У ёй сабраны жыццяпісы гістарычных фігур, якія па праве лічацца героямі нашага народа. На старонках кнігі аўтары сабралі падрабязныя факты з біяграфій яркіх асоб, дапоўнілі іх новымі, раней малавядомымі, расказалі пра падзеі пад іншым ракурсам, прапанавалі загадкі і разгадкі некаторых гістарычных таямніц.

Робота Арлена Каішкурэвіча «Святая Ефрасіння Полацкая і майстар Лазар Богша».

Кніга, якая стала плёнам шматгадовай даследчай працы аўтараў, змяшчае 37 арыгінальных гістарычных нарысаў, дапоўненых яркавымі ілюстрацыямі мастака Арлена Каішкурэвіча. Экскурс у старажытнае мінулае пачынаецца з аповеду пра вядомых фігур з гісторыі Полацкага княства — Брачыслава, Рагнеду, Ізяслава. Знакавай гістарычнай асобай, якая ва ўсе часы прыцягвае ўвагу, з’яўляецца Усяслаў Брачыславіч (Усяслаў Чарадзеі, ці Ваўкалак). Яго імя па сёння выклікае шматлікія спрэчкі і нараджае новыя таямніцы. Загадкі ў жыцці Усяслава Чарадзея пачынаюцца з самага з’яўлення на свет: «Калі маці яго нарадзіла, было ў яго язveno на галаве; і казалі вешчунны маці яго: “Тэта язveno. Навяжы на яго, ды носіць няхай да канца жыцця свайго”. І носіць Усяслаў і да гэтага дня на сябе. Праз тое нялітасцівы ёсць на кровапраліцце». І цяпер даследчыкі спрачаюцца, як перакласці на сучасную мову слова «язveno».

Нашы прадкі верылі: Усяслаў мог ператварацца ў ваўкалака, сокала або ў тура з залатымі рагамі. У «Слове пра паход Ігравы» згадваецца, што Усяслаў Чарадзеі спрачаўся з самім богам сонца Хорсам. Шмат чаго распаўдалі пра полацкага князя: нібыта ён мог прадказаць будучыню альбо, перакінуўшыся ў ваўка, за адну ноч абабегчы ўсю сваю вялікую дзяржаву. Гэтыя быліны і паданні з’явіліся таму, што Усяслаў сапраўды быў чалавекам незвычайным: мудрым, дужым, смелым. Часта трапляў у складанае становішча, але заўсёды выходзіў з яго ўдала. Полацкі князь таксама вядомы сваімі ваеннымі подзвігамі. Сабраўшы моцную дружыну, перамог войска наўгародцаў, загадаў зняць з наўгародскай Сафіі званы і прывезці іх у Полацк. Па яго загадзе быў пабудаваны полацкі Сафійскі сабор. Пры Усяславе Чарадзеі Полацкае княства знала росквіт.

Князь пакінуў пасля сябе шасцёрных сыноў, якія падзялілі бацькаву спадчыну і сталі кіраваць у розных гарадах княства. Акрамя сыноў, Чарадзеі меў яшчэ і дачок. Адна з іх, Зоя Усяславаўна, набыла славу ў Візантыі як жанчына-лекарка. Сучаснікі называюць Зою чарадзейкай. Менавіта яна напісала трактат «Мазі», дзе разглядаліся пытанні агульнай гігіены, меліся кароткія звесткі пра мікрапедыятрыю, дэрматалогію, унутраныя хваробы, дыеталогію. Таксама ў кнізе быў пакладзены пачатак вучэнню пра тэмпераменты. «Чалавек памірае, а кніга, напісаная ім, перажывае стагоддзі». Дачка Усяслава Чарадзея зрабіла вялікі ўнёсак у развіццё медыцыны. Многае з таго, што было выкладзена Зойяй Усяславаўнай, і цяпер з’яўляецца асновай акушэрства і неонаталогіі.

Згадваючы гісторыю Полацкага княства, нельга не адзначыць асветніцу і нябесную заступніцу беларускай

зямлі Ефрасінню Полацкую. На большасці ікон святая паказана з зіхатлівым шасціканцовым Крыжам у руках. Аўтары кнігі падкрэслілі важнасць гэтай свяшчэннай рэліквіі. Крыж зроблены айчынным ювелірам Лазарам Богшам, таму мае дзве назвы — Крыж Ефрасінні Полацкай і Крыж Лазара Богшы. «Два імені з глыбіні гісторыі. Два жыцця. Адно — старанна вивучана, падрабязна апісана ў шматлікіх даследчых працах. Другое — амаль невядомае». У гістарычным нарысе, прысвечаным гэтым асобам, Ірына Масляніцына і Мікалай Багадзяж прачынілі заслону нязвяданага і расказалі пра жыццёвы шлях Лазара Богшы. Не абышлі даследчыкі і неразгаданую загадку, куды знікла свяшчэнная рэліквія. Крыж перажыў і падзеі Паўночнай вайны, калі Сафійскі сабор быў узарваны, і вайны з Напалеонам. Ён бяследна знік у часы Другой сусветнай вайны. Доўгі час лічылася, што яго маглі вывезці нямецкія салдаты. Аднак многія расакрэчаныя матэрыялы далі падставу меркаваць, што да знікнення святыні прыклаў руку Лаўрэнцій Берыя. Дзе мог схаваць святыню — невядома. Пакуль загадка неразгадана, застаецца верыць, што Крыж абавязкова вернецца на радзіму.

Давыд Гарадзенскі... Як жа доўта гэтае імя было ў забыцці! Толькі праз стагоддзі ўдалося знайсці і зрабіць усенародным здабыткам летапісных сведчанні пра подзвігі выдатнага палкаводца XIV ст. Сёння ўжо нельга ўявіць гісторыю Радзімы без гэтай вырванай з яе старонкі — то-бок без мяча Давыда, які ўздываў на праведную барацьбу з крыжаносцамі землякоў і адзінаверцаў. Без гарадоў, якія, паверыўшы ў сілу і непераможнасць свайго абаронцы, не здаваліся ворагу. Без прыгожага, узвышанага кахання слаўнага героя да дачкі Гедыміна. «Шчаслівы воін — удачлівы воін», — казалі пра Давыда яго ратнікі. Для іх саюз палкаводца з каханай ім Бірутай быў сімвалам перамогі. Многія верылі: пакуль гэтыя двое разам, Давыд непераможны. І ён сапраўды быў непераможным ваяводам! З таго часу, як з’явіўся Давыд у Гародні, горад ні разу не ўзялі ворагі. Рыцары-крыжакі, якім даводзілася бачыць самога Давыда ў баі, параўноўвалі яго з вострым халодным мячом. «Але калі ён быў падобны да мяча, бязлітасны да ворагаў і надзейны для сяброў, Бірута была хусцінкай, якой пасля бітвы сцірае воін з ілба пот і кроў, перавязвае раны». Давыд Гарадзенскі так і застаўся ў нашай гісторыі непераможным палкаводцам, які не прайграў ніводнай бітвы.

Згадваецца ў кнізе яшчэ пра аднаго адважнага героя нашай гісторыі — казака Міхайла Крычэўскага, які прымаў актыўны ўдзел у Казацка-сялянскай вайне і пакінуў пасля сябе след мужа, непакорнага барацьбіта. Калі пасля бітвы Міхаіл Крычэўскі трапіў у палон да Януша Радзівіла, не даўся адважны казак на здзек і пакуты, сам разбіў сабе галаву аб кола воза... «Не склалі ў тыя часы эпітафій, каб выбіваць іх на прыдарожных камянях, пад якімі хавалі вольных казакаў. Але пішучы іх у гонар нашых слаўных продкаў сучаснікі. Найлепшую эпітафію казацкаму правадыру стварыў выдатны беларускі пісьменнік Уладзімір Караткевіч: “Міхайла Крычэўскі мог разбіць за радзіму сваю галаву. Дубіна — сесці на палю, а Мурашка — на распалены трон. Агнём і жалезам яны даказалі сваю любоў. Я пытаюся ў вас: ці зможа хто з нас паказці за яе руку... хаця б на язычок свечкі?»».

Вандруючы па розных стагоддзях і эпохах, раптам трапляеш на жыццяпіс яркага героя эпохі рамантызму — Дамініка Гераніма Радзівіла. Ён аб’ядноўваў у сваім характары дзве зусім, здаецца, палярныя рысы — летуценнасць і самаадданасць. Дамінік Радзівіл — пляменнік Пяне Каханку, як сведчаць даследчыкі, пераняў ад родзіча яго адкрытае ўсім сэрца, схільнасць да раскошы, жаданне быць аб’ектам захаплення. Дамінік Радзівіл шчодро надзяляў блізніх, ажывіў мury свайго нясвіжскага замка і горада. У яго часы Нясвіж квітнеў, горад называлі малой Варшавай.

Князь Дамінік быў адданым патрыётам сваёй бацькаўшчыны, змагаром за адраджэнне краіны. Ён далучыўся да французскага імператара Напалеона, калі той паабяцаў свабоду і незалежнасць Рэчы Паспалітай. Князь не пакінуў Банапарту нават тады, калі яго зорка ўжо захацілася. Мужнасць Дамініка на полі бітвы не засталася незаўважанай. Гаварылі, што ён быў самы адважны з усіх палякаў (беларусаў). Калі Дамініку дазволілі вярнуцца ў Нясвіж, ён адказаў: «Маё месца на чале майго палка, а не ў Нясвіжы».

Акрамя легендарных герояў, барацьбітаў, змагароў, наша гісторыя ведае нямала герані. Сярод іх — асветніцы, вяршыцелькі лёсаў, аб’яднальніцы, дабрадзейкі, прадпрымальніцы... Аўтары кнігі прадставілі чытачу цікавы нарыс пра дачку Вітаўта — княгіню Соф’ю, якая ўвайшла ў гісторыю як «аб’яднальніца». Соф’я ўсё жыццё марыла аб’яднаць дзяржаву свайго бацькі з дзяржавай мужа — маскоўскага цара Васіля I. Ёсць жанчыны, якія, нават нягледзячы на сваю ўладнасць і высокае становішча, застаюцца ў гісторыі толькі бледнымі ценьямі. «Соф’я Вітаўтаўна працарціла

ў мінулым двух народаў яркія каметны след — вялікая княгіня, якая марыла і ледзь не стала вялікай аб’яднальніцай земля і дзяржаў! Ні да, ні пасля яе падобная смелая задума не ўзнікла ні ў адной правачай галаве, хаця многія з нашчадкаў Вітаўта і Дзмітрыя Данскога рашаліся на войны з Вялікім Княствам Літоўскім і гвалтоўнае адабранне суседскіх тэрыторый».

Уражвае сваім драматызмам і несправядлівасцю гісторыя пра складаны лёс Ганны Катажыны Радзівіл, якой суджана было пражыць некаханай жонкай дваццаць сем гадоў, пахаваць трынаццаць сваіх дзяцей і ў сорок чатыры гады аўдавец. Для тых, хто любіць беларускую экзотыку, вобраз княгіні Ганны Радзівіл больш прыцягальны менавіта дзякуючы акалічнасцям яе жыцця. А для даследчыкаў гісторыі яна застаецца жанчынай, якая першая ў сваёй краіне занялася развіццём прамысловасці. У гэтай справе яна дабілася такіх поспехаў, што большасць створаных ёю прадпрыемстваў працягвалі дзейнічаць і пасля яе смерці. А некаторыя паслужылі асновай для тых, што дзейнічаюць і цяпер.

Біяграфіі пэўных асоб іншы раз падобныя да сюжэтаў яркіх авантурных романаў. Часам гэта з’яўляецца вынікам жыццёвых калізій, у якія трапляе чалавек, а часам — імкнення рабіць свой лёс, не жадаючы рухацца па наезджанай каляіне. Менавіта з такіх герояў — першая жанчына-афіцэр рускага войска Надзея Дурава, пра жыццё і подзвігі якой на старонках сваёй кнігі расказалі Ірына Масляніцына і Мікалай Багадзяж. Гісторыя «кавалерыст-дзяўчыны» ўзбударажыла расійскую арыстакратыю ў XIX ст. пасля з’яўлення ў друку мемуараў «Запіскі кавалерыст-дзяўчыны». З часам вострая цікавасць да яе знікла. Новае жыццё легендзе даў папулярны кінафільм «Гусарская балада», дзе Надзея стала галоўным персанажам — дзяўчынай, якая, апрануўшыся ў мужчынскае адзенне, ідзе абараняць Радзіму падчас французскага наваўта 1812 года, але пад іншым імем — Шурачка Азарова. У сапраўднасці ж яе звалі Надзеяй Дуравай. Дарэчы, сваім жаночым імем яна заўсёды пагарджала, упарта

Робота Арлена Каішкурэвіча «Ганна Катажына Радзівіл».

назваючы сябе карнетам Аляксандрам Аляксандравым. У касцюме гусара Надзея Дурава прайшла мноства бітваў, пакуль не была выяўлена Аляксандрам I, які быў настолькі ўражаны жаданнем дзяўчыны змагацца за Радзіму, што дазволіў ёй застацца ў войску. Надзея Дурава з’яўляецца прыкладам незвычайнай мужнасці, непахіснасці і адвагі.

Кніга «Легендарныя героі беларускай гісторыі XI—XIX стст.» акунае чытача ў падарожжа па розных эпохах. На яе старонках — вялікія бітвы і асветніцкія подзвігі, бліскучыя палітычныя рашэнні, прыклады патрыятызму, адухоўленасці, самаадданасці, вернасці. Героі кнігі з’яўляюцца рэальнымі асобамі, хаця жыццяпіс кожнага з іх ужо даўно аброс легендамі і паданнямі. Але сапраўдныя лёсы гэтых людзей: мудрых правіцеляў, праслаўленых палкаводцаў, бяспрашных змагароў, твораў і асветнікаў — не менш цікавыя, чым легенды пра іх. Менавіта гэта дэманструюць у кнізе аўтары выдання.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

Мікола АДАМ

Яна была старэйшай за мяне на тры гады. Пасля уззенскай хабзы прыехала адпрацоўваць размеркаванне на кароўніку і кватаравала ў загадчыцы фермы. Аднойчы яна завітала пад мост, дзе я хаваўся ад задухі жнівеньскага вечара, пад рознагалосе жабінага хору намагаючыся скласці які-небудзь ладны верш. Нічога не атрымлівалася, і таму курьў цыгарэту за цыгарэтай. Паўсюль былі раскіданыя бязлітасна выдраныя з нататніка аркушы паперы, што здрадзілі мне, нібыта салдаты Напалеону пад Ватэрлоа.

Яна стаяла, абдымаючы сябе за плечы — хударлявая і бледная, крыху ніжэй сярэдняга росту, з вострымі каленкамі ў драпінках ад каціных кіпцюроў, у белай футболцы і джынсамы кароткім сарафана паўзверху, на нагах — скураныя басаножкі. Валасы дзяўчыны сонечнымі абаранкамі аблямоўвалі галоўку і скочваліся на плечы. Твар, спрэс усыпаны рабаціннем, як суніцамі ўзлеса, тым не менш, уражваў бездакорнымі правільнымі рысамі. Вузкаваты, як для славянкі, вочы вабілі незвычайнасцю і таемнасцю, нейкім асаблівым смарагдавым бляскам.

Ці здагадвалася Каця, што за трасца зацягнула яе сюды, пад мост? Ці адчувала недарэчнасць свайго з'яўлення тут, побач са мной? А мо знаходзілася ў самнамбулічным стане? Варта мне дакрануцца хача б пальцам, і дзяўчына, хутчэй за ўсё, спалохаецца і ачуняе, знікне гіпнатычнае ўздзеянне...

Тым часам яна зрабіла крок наперад і нахілілася, падняла адзін з раскіданых і скамечаных аркушаў, выпрастала яго рухавымі, як вавёркі, пальцамі і прачытала ўголас тэкст. Гэта выклікала ў мяне раздзяленне і злосць, хоць у іншай сітуацыі захапіўся б чароўным голасам. Я ўскочыў з каменя, выхапіў з рук дзяўчыны аркуш і дэманстратыўна падпаліў яго запальнічай. Такі ж самы лёс напаткаў астатнія паперкі.

— А кажуць, што рукапісы не гараць... — раптам прамовіла Каця.

— Хлусня!.. — я вярнуўся да каменя, сеў і закурыў.

— Гэтаксама, як хлусяць і рукапісы, ператвораныя ў кнігі, — працягвала дзяўчына. Я нічога на гэта не адказаў, і тады яна запытала: — Ты паэт?

— Ага, — буркнуў я, — «невольник чести».

— Дарма...
— Што дарма?
— Дарма спаліў вершы.
— Гэта не вершы.

— А што тады? — мой адказ Кацю не задаволіў.

— Так... лухта сабачая, — вымавіў прыкра.

— Чаму сабачая? — усміхнулася дзяўчына, і ўсмешка гэтая раптоўным імпульсам працяла мне сэрца. Нават пахіснуўся і не ўтрымаў у пальцах напалову спаленую цыгарэту. Каця жвава падняла яе і ўмела зацягнулася, з задавальненнем выдыхнуўшы дым мне ў твар. — Не сабака ж пісаў — чалавек. Значыць, лухта павінна быць чалавечай. Ці не так?

Меркаванне дзяўчыны пакінуў па-за ўвагай. Не хапала яшчэ, каб невядома хто мне натацкі чытаў.

— А я цябе ведаю, — прызналася Каця. — Ты ж Шалэйка?..

— Не, — злосна запярэчыў я, бо не навідзеў, калі мяне нехта называў вулічнай мянушкай. — Я — Адам!

— Ну так, правільна, Адам — значыць Шалэйка, — настойвала дзяўчына.

— Адам — значыць Адам!..

— Ды мне пофіг... А я — Каця.

Аказваецца, пра мяне ёй распавядала мая мама, з якой яна працавала на кароўніку. Прызналася, што кожны вечар ходзіць на мост, каб глядзець на ваду — супакойвае.

Згодна з меркаваннем Каці, я наўрад ці калі буду мець поспех у дзяўчат. Але я буркнуў, што мне ўсё роўна. На імгненне вочы дзяўчыны ўспыхнулі пякельным полымем. Потым даведаўся, што Каця пераходзіла, як сцяг перамогі, з рук у рукі да сведчаных і не вельмі знаўцаў інтымных зносін. Аднак ахвярай яна сябе не лічыла, хутчэй — Клеапатрай.

На меркаванне Каці, са мной было нешта не так. Яна нават пачала ствараць мой псіхалагічны партрэт, даючы каштоўныя, на яе думку, парады. У першую чаргу трэба было працаваць з вачыма. У мяне абсалютна мёртвы позірк. Гэта міф, што абьякавасць мужчыны вабіць дзяўчат. Вочы мусаць быць цёплымі, зацікаўленымі, поўнымі жадання і абяцання, а ў зрэнках павінен плаваць мёд, а не лёд. Гэткі ж самы мёртвы ў мяне і голас — безэмацыйнальны, манатонны, бясколерны, аднолькавы і занудны. Пад яго добра толькі за сынаць.

— Ты ж паэт, — далей развівала Каця сваю думку, — а маеш такі непаэтычны голас. І ты збіраешся «глаголом жечь сердца людей», тым больш дзяўчат? Ды ўсё разблугаца, як толькі ты заговорыш. Трэба імкнуцца ператварыць свой голас у патаку, расчульваць ім, а не выклікаць агіду. Дый сам ты драўляны, як той Бураціна, зусім незнаёмы з мовай цела. Ты ж прыгожы хлопец, з мужным мужчынскім падбароддзем, хоць і плечы вузкаватыя... Ці табе дзяўчаты не падабаюцца? — Каця ўсутыч падышла да мяне, узяла мае далоні і прыціснула іх да сваіх грудак.

Мы застылі нерухома. Мяне, быццам ад электрычнага разраду, рэзка адкінула назад. Я наляцеў на камень, пахіснуўся, не ўтрымаў раўнавагі і паваліўся ў траву. Ногі па-здрадніцку задзёрліся ўгору. Каця пырнула, а я не ведаў, куды сябе падзець ад сораму. Мае далоні ўсё яшчэ памяталі тое прыемнае цяпло, што сыходзіла з-пад сарафана дзяўчыны. Гэта было нават не цяпло, а нешта чароўнае, няўлоўнае і спакушальнае...

Каця бессаромна, да слёз, рагатала. Я кінуўся да яе, няўмела ашчаперыў і гэтаксама няўмела торкнуўся ў яе вусны, салодкія і шакаладныя на смак.

Яна мяне не адштурхнула. Уважліва пазірала знізу ўверх. Сваімі вуснамі ненавязліва і добразрычліва карэктывавала кожны рух маіх утрапёных, таропкіх, бязлітасных і адначасова баязлівых губ.

— Спадабалася? — усміхнулася пасля. Я кінуў у адказ. — Яшчэ б не спадабалася, ну і ты не бесперспектыўны.

Дзяўчына тулілася да мяне, як котка, абдымала, лашчылася. Мы не заўважалі часу. Было так хораша, як ніколі. Галава дзяўчыны ляжала на маім плячы, носік яе ўпіраўся мне ў шыю. Я чуў кожны яе выдых і ўдых. Пакуль мае сэрца рабіла адзін удар, Каціна паспявала зрабіць тры. Дай волю нашым сэрцам — выскачылі б з грудзей, узяліся б за рукі і пабеглі ў лес занёманскім няскошаным лугам.

Ужо добра сцямнела, калі Каця цяжка ўздыхнула, адхіснулася ад мяне і неахвотна прамовіла, што трэба ісці. Я запытаў: куды?

— Па хатах, Адамчык, па хатах, — памяншальна-ласкава перайначыла яна маё прозвішча і правяла на развітанне далонькай па майёй шчацэ. Менавіта так Каця і будзе называць мяне заўсёды, пакуль не знікне, не ператворыцца ў друз і пыл на прасторах жыцця.

— Табе так не церпіцца вярнуцца дахаты? — як мог затрымліваў дзяўчыну.

— Не дахаты, — папярэла Каця і ўздыхнула, — хата мая не тут... Ды і не хочацца, — прызналася нечакана. І я за яе прызнанне ўчапіўся, як тапелец за саломінку.

Каця

Апавяданне

— А хадзем да мяне, — прапанаваў сходу.

Каця засмялася. Колькі ўжо можна смяяцца?

— Да цябе? — прытулілася. — А мамка не насварыцца?

— Мы ёй не скажам, — цвёрда паабяцаў я.

— Ты нармальны?! — выціснула з сябе дзяўчына.

— Не.

— Яно і відаць.

Каця вагалася. Папрасіла цыгарэту, закурыла і ў задуменні прысела на валун. Я стаў побач і таксама закурыў. Мы курылі моўчкі. Чаго я чакаў? Напэўна, немагчымага, бо згода Каці выглядала б вар'яцтвам. Яна ж сама сказала, што я наўрад ці буду мець попыт у дзяўчат. Але тады як растлумачыць нашы з ёю абдымкі-пацалункі? Дзе логіка? А калі ўсё ж пагодзіцца?.. Я баяўся абняславіцца ў выпадку яе згоды, хацеў і не хацеў адначасова... Да таго ж, быццам адмыслова, маці з малодшымі братам і сястрой з'ехалі ў Мінск з начоўкай...

Вечар імкліва пераходзіў у ноч — светлую, амаль піцерскую, з паўмесяцам у зорным небе...

— Ну добра, хадзем, — пачуў я Кацін голас. Адразу затрымцелі ногі, зрабілася млосна. Няўжо ад хвалявання? Ці гэтак спалохаўся?

— Куды?

— У госці да цябе, Адамчык, хадзем. Ці ты перадумаў? — рашуча ўзнялася з каменя, пстрычкай, па-мужчынску, паслала недапалак у бок вады. Вядома, ён не даляцеў і згубіўся ў мокрай траве.

Мы выйшлі на дарогу, трымаючыся за рукі. Па дарозе нас аббрэхвалі сабакі з-за платоў. Каця пажартавала, што гэтак яны рэагуюць на мае вершы, якія я даволі гучна чытаў дзяўчыне, каб не маўчаць.

Зайшлі ў двор праз веснічкі. Ціха, на дыбачках, увайшлі ў хату. Бацька спаў у вялікім пакоі, яго храп быў чуцён нават на вуліцы праз адчыненыя вокны. Але навошта будзіць ліха? Нібыта мышы, мы прашмыгнулі ў наш з братам пакой. Каця адразу юркнула пад коўдру, бліжэй да сценкі. Распранулася і запхала сваю вопратку пад падушку. Я таксама не марудзіў і неўзабаве апынуўся побач з ёю. Мы ляжалі побач, але не краналіся адно аднаго. Мяне ўсяго калаціла.

— Ты што, змерз? — занепакоена запытала дзяўчына.

— Не, — а што яшчэ я мог адказаць?

— Нервеўся? — здагадалася Каця.

— Напэўна... — пагадзіўся я.

— Не варта. Дакраніся да мяне, — прашаптала дзяўчына, ды так, што я ледзь не звяр'яцеў ад яе шэпту, але нясмела адправіў сваю руку на разведку да яе цела.

— Ой! — ускрыкнула яна міжволі, як толькі адчула мае пальцы на сваёй скуры, і затуліла рот даланей, быццам прабачалася за шум. — Ты халодны, як труп!

— Ну прабач, — выціснуў я з сябе.

— Ніколі не прабачу! — заявіла Каця і... у наступнае імгненне апынулася на мне, пачала расціраць мае плечы, торс.

А я не зводзіў вачэй з яе грудзей, круглых, як яблыкі, што мільгалі перад вачыма. Пацягнуўся за імі, каб паспрабаваць на смак, але Каця шэптам загадала ляжаць спакойна і не варушыцца: яна ўсё зробіць сама. Я падпарадкаваўся.

Яна шаптала нейкія словы, ад якіх я п'янеў мацней, чым ад віна, хоць разабраць і зразумець нічога не змог, як ні стараўся. Яе шэпт быў падобны на мантру. Пяшчотна, але няўхільна дзяўчына ўводзіла мяне ў свой сусвет дотыкамі вуснаў, пальцаў, пакуль у вачах не ўспыхнула калейдаскопам эйфарыя, падобная на тую, якую адчуваў Скрудж Макдак з доларамі ў вачах. Кацю выструніла і выгнула так, што я нават спалохаўся, ці не пераламалася яна. Але хутка супакойся, калі дзяўчына зняможана выпрасталася на мне.

— Віншую, Адамчык, цяпер ты Адам!.. — узнагародзіла кароткім смехам.

А за акном пачаўся дождж. Здавалася, ён злаваўся на мяне і зайздросціў, марна намагаючыся трапіць у пакой. Быццам напаказ, назло яму я гладзіў Кацю ад макаўкі да сцёгнаў адной рукой, а ў другой трымаў цыгарэту і выдыхаў дым наўпрост у твар дажджу. Каця па-кашэчаму вуркатала, ажывала, выгіналася, уціскалася сваім прыўкрасным целам у маё — кашчавае, рабрыстае і вуглаватае. Адчыняла дзверы ў свой храм, аднак не дзеля таго, каб маліцца, а каб дазволіць уладарыць. Нашы подыхі перапляліся, як ліяны ў джунглях, і разам з пацалункамі нагадвалі знакі бясконцасці. Дождж тым часам ускочыў на дах хаты і бязлітасна дубасіў шыфер, быццам адыгрываўся на ім за сваю няўдачу.

— Ты слаўны, — прамовіла пасля Каця, бессаромнай аголенасцю спакушаючы дождж. Яна стаяла каля адчыненага акна спінай да мяне і курыла. — Мы б з табой паладзілі, калі б ты не быў такім малым, — дадала са шкадаваннем.

— Не такі я ўжо і малы...

— Не зусім, але малы. Ты мне падабаешся, Адамчык, але шляхі ў нас розныя. На жаль, — уздыхнула, шпурнула недапалак у дождж, які злавіў яго на ўзлёце, быццам адданы сабака. — Але я нічога не выключаю ў гэтым найлепшым з усіх сусветаў...

Я намагаўся не спаць, аднак, зняможаны, заснуў. А калі прачнуўся, Каця побач ужо не было. На стале яна пакінула цыдулку, у якой напісала толькі два словы: «Да сустрэчы!». Да якой сустрэчы? Калі тая сустрэча аббудзецца?..

Яна вярнулася да мяне тым жа вечарам — у клятчатай кашулі, не зашпіленай, а завязанай вузлом на жываце. Я сядзеў на ганку, з панурым выглядам разглядаў свежы нумар «Першацвета», прынесены паштаркай.

— Сумуеш? — Голас Каці падкінуў мяне да нябёсаў. Самому сабе я нагадваў шчачнюка, гатовага лізаць рукі і ногі гаспадыні за шчасце быць аблашчаным. Дзяўчына прайшла праз калітку ў двор, прысуседзілася побач.

— Па мне нябачна? — выдыхнуў.

— Правільны адказ, — ухваліла Каця і пацалавала мяне. — Што чытаеш?

Часопіс адкрыўся сам сабой на старонках з вершамі. Гэта была мая першая публікацыя.

Каця ўзрадавалася больш за мяне. Віншавала, быццам з днём нараджэння. Пацягнула за сабой прэч з двара. Прапа навала адзначыць, бо падобныя падзеі адзначаюць абавязкова, каб не сурочыць удачу і не адштурхнуць будучы поспех. Мы рушылі на турбазу, што знаходзілася за некалькі кіламетраў ад вёскі ў сасновым бары на беразе Нёмана, праз могілкі і Смольню.

— Павер, — сказала яна, — далёка не ўсё такія, як я. Мне хапіла позірку, каб зразумець, хто ты. Але звычайна тое, чым ты валодаеш, у дзяўчат не выклікае абсалютна ніякай зацікаўленасці. Гэта я табе кажу як зямная дзяўчына. Ім вершы твае непатрэбныя. Таму альбо прыварайся і гуляй па агульнапрынятых правілах, альбо будзь сабой і проста бяры іх. Ты ж разумны хлопчык, Адамчык. Паедзеш неўзабаве ў Мінск і забудзеш пра мяне.

— Я цябе не забуду, — пакрыўджана буркнуў.

— Добра, не забудзеш, — пагадзілася Каця, — але я забуду. Ты ж не думаеш, што я стану чакаць цябе, хоць ты мне і падабаешся. Мне аднаго цябе мала. Не злуйся, атрымлівай асалоду ад моманту, ён ніколі не паўторыцца.

Наша блізкасць з Кацяй шаленела з кожным разам. Мы цешыліся адно адным так, быццам перад канцом свету, які не прымусіў сябе чакаць...

За тыдзень да пачатку восені Каці не стала. Зусім. Яе знайшлі мёртвай з безліччу нажавых ран пасярод сверыноўскай дарогі. У кулачку яна сціскала гузік, адарваны з мясам ад кіцеля...

«Птушка на пунсовых крылах»

Што мы ведаем пра маляўнічы край, дзе безліч рэк і дзюн, купала-падобных узвышэнняў і нізін з ярамі? Пра што там мараць людзі, калі глядзяць на павольную плынь волжскіх хваляў, аблокаў над стэпамі і стройнымі піхтавымі лясамі? Як вырошчваюць свой хлеб і якім святам радуюцца? Аб гэтым — у вершах марыйскіх паэтаў, пераствораных па-беларуску да стагоддзя Рэспублікі Марый Эл (Расія).

Юрый ЧАВАЙН

Гай шапоча то глуха, то звонка,
Зоркі тухнуць на стужцы зары,
І праменне на вейках рамонкаў
Ажывае, зіхотка гарыць.

Я на сцёжку збіваю расінкі,
Зноў турбую лясную красу.
Пакідаю сляды на суглінку,
Завязь гукаў у сэрцы нясу.

Сілы дзве — пачуццё і развага —
Ёсць у свеце. Іду — спазнаю:
Іх адзінства мастацкаю прагай
Поўніць вечна душу і маю.

Песня рушыць — і моцай любою
Мне яе не стрымаць у грудзях...
Ну а шчасце паэта такое:
Будзьце спераду — песня і шлях!

Зіма марозам і барвянцам
Страчае ў лесе вас ізноў.
Твой твар заззяў кармінным глянцам —
Паўстала ўся з мінулых сноў.
Крыху нябеснага блакіту
Дала яна вачам тваім,
І здагадалася здэмуць з піхты
Сняжынак лёгкія раі.
Бы іскры, падаюць ціхутка.
На броўках — снежны серпанцін.
А ты ідзеш і рухам хуткім,
Як струн, кранаецшся галін.
Спрэс — гукі музыкі прыўкраснай...
Там светла, ты куды зірнеш.
На сэрцы радасна і ясна,
Нібы вясна цяплом дыхне.
Хаця на лес і сонца смела
Праменне кіне што ні раз —
Ды шышкі-свечкі стромкіх елак
Ад позірку твайго гараць...
...Не па Снягурку на світанку
Іду ў лясную казку я —
Гатова грэць бесперастанку
Рука гарачая твая.

...З блакіту птушка
на пунсовых крылах

Нам раніцу прынесла з-за лясоў,
Святлом усе абшары абдарыла.
Я чую хор знаёмых галасоў.

Сыходзіць ноч. За елкамі густымі
Хаваецца з світанкавых вачэй...
Тваё імя прыгадваю між тым я,
Шкадую, што не побач ты цяпер.

У ветры — пах густога сырадою.
І вокліч пастуха данёсся мне.
Я рады: слова зноў пачуў святое
І роўны гул матора на гумне.

Ручай у лузе бліскае на зломках,
Іграе ціха песеньку сваю.
З крыніцы я пад перацэпт чаромхаў,
Нагнуўшыся, ваду са жмені п'ю.

Спускаюся я ўніз, бы ў маляванку,
На ўсход паўз бераг крочу я далей,
Там у касу, бы з золата, заранка
Уплятае кветкі белыя лілей.

Дзявочы голас чую. Росна-весні.
Сняваць так можна толькі не ў журбе...
О краю родны! Колькі звонкіх песняў
Тут склалі-праспявалі для цябе.

Спяшай, спяшай красою наталіцца,
Душа, бярэ яе ў набытак свой!
Снявачка, як і родная зямліца,
Як ранак і як песня, — хараства...
Пераклад з рускай
Пятра ЖАЎНЯРОВІЧА

Паляўнічы

Тут сосны цені працягнулі,
Няспешна ходзіць тут стралок,
Нясе як зорку ў вузкай рулі
Лясную кветачку здалёк.

Як вольна дыхае, шчаслівы,
Настоем хмельным траў, зямлі!
Птушыных спеваў пералівы
Ў палон душу яго ўзялі.

Ручай ля ног яго бруіцца —
Як стоміцца, глыне вады
І далей рушыць паляўнічы
Пад посвіст рабчыкаў туды,

Дзе вальдшнепа палёт высокі
Свінцом не здолее спыніць —
У харастве паміж аблокаў
Хай птушка родная ляціць!

І без здабычы да каханай
Стралок прасветлены ідзе —
У валасах яе прыбраных
Лясная кветка ажыве!

Пераклад з рускай Яны БУДОВІЧ

Фота з сайта turbina.ru.

Іашкар-Ала — сталіца Марый Эл.

Надзея ЯЛКАЙН

Зімовай ноччу

Завірухі — як і не бывала.
Зноўку зоркі яркія гараць.
А дарогу так пазамятала,
Што яе амаль не адишкаць.
Месяц па-за хмаркі назірае:
Заблішчыць, схаваецца ізноў...
А дзяўчына напасткі ступае,
Ёй на ферму трэба, да кароў.
Вецер коціць ішолахі лясныя,
З елкамі спрабуе гаманіць...
Добра шчэ, што дзверы навясныя
Без рыдлёўкі можна адчыніць.
У пальчатках так застылі рукі
(Зараз адыходзяць спаकваля),
Ну, а ў першым стойле ля Чарнухі
Чорненькае топчацца цяля.
Толькі нарадзілася, няйначай...
На дзяўчыну Чарнышок зірнуў
І няшчотна язычком гарачым
Ён ішчаку дзявочую лізнуў.

Дзякуй, крыніца!

Я — рака!
Прама ў сэрцы крыніцы кіпяць,
І бягу я па роднаму краю.
Мне шырокай, магутнаю хочацца стаць...
Хутка я разальюся, зайграю.

І няма ў маіх хвалях дрымотнай вады:
Праз парогі, запруды, заторы
Неспакойнай душой я імкнуся туды,
Дзе бясконцага мора прасторы.
Вось і чайкі крычаць, і ідуць караблі,
Іх на хвалях-далонях трымаю...
Я і ў моры, далёка ад роднай зямлі,
Тых крынічак струмень захаваю.

Прызнанне

Неба зоркі пракалолі.
Ноч запальвае агні.
Сябра мой, у бездань болю
Майго сэрца зазірні.
Для каханага спатканне,
Як чароўны сон ідзе...
А спатканне без кахання
Да расстання прывядзе!
Як другую пакахаеш —
Раскажы ты пра яе...
Ведай, гэта не зламае
Крылы лёгкія мае!
Ноч плыве па наваколлі,
Ноч мне радасць варажыць...
Не для гора, не для болю,
Я для ішчасця буду жыць!

Пераклад з рускай
Генадзя АЎЛАСЕНКІ

Іыван КЫРЛА

Хутка снег

Асеннія хмары на даляглядзе,
з акенца ўжо сіверам тхне.
На печцы — бабуля з катамі ў суладдзі
прыгрэлася ў мройным паўсне.

Святы

Як малы быў —
Шмат нягодаў
Я зазнаў
у Куісале¹,
У Семік²
Меў я сум нязводны
І ад роспачы
Калеў.
І абновак
Я не бачыў
Нат у снах —
Нібы праклён!
Бо кароткі быў,
Няйначай,
На палях
наш родны лён.
На кірмаш
Ці да радзіны
На кані
я не імчаў,
А ў акно глядзеў
Няспынна
З ціхім сумам
у вачах...
Недарэмна згадваў раптам
Семік той з яго тугой.
Таму слаўлю
Сёння свята
Кветак, песень і сцягоў!
Пераклад з рускай Янкі ЛАЙКОВА

Ошэл ВАСЛІЙ

Хлеб

На сталае кожны дзень
ён ляжыць.
Ён — быцця неаспрэчны закон.
Ён натхняе змагацца
і жыць,
покуль вочы не змружыць нам скон.

Хлеб —
ад поту і ад мазаля.
Хлеб —
руплівасці, дбайнасці плён.
Хлеб —
як родная наша зямля,
як святло непасаснае ён.

Новы дзень нам нясе
новы хлеб.
Ён — быцця неаспрэчны закон.
Без яго я душою б аслеп
і відзімым не стаў бы спакон.
Пераклад з рускай Янкі ЛАЙКОВА

Яныш ЯЛКАЙН

Мой белы лебедзь

Завесілася дымкаю сівою
Ля небакраю леса паласа,
Ды бачыцца мне за лясной мяжою
Раздольных стэпаў яркая краса.

У далячынь падлеткам з інтарэсам
Глядзеў я і сябе пытаў тады:
Што там далей, за гэтым цёмным лесам?
Якія вёскі там і гарады?

Ці мо яно дарэмнае чаканне,
І там нічога новага няма?.. —
О светлых мар дзіцячых спадзяванні,
Вы ў сэрцы ажывалі нездарма!

Здавалася: там, за лясамі, ішчасце!..
І мары не жадалі адпачыць,
За ішчасцем ім хацелася імчацца...
Так лебедзь белы ў далячынь імчыць...

А лебедзь зноўку мне крылом махае:
Давай, ляці!
Услед за мной ляці!
Ды ўзяць з сабою мары заклікае,
Каб іх заўсёды несці па жыцці!

Пераклад з рускай
Генадзя АЎЛАСЕНКІ

¹ Вёска ў Сернурскім раёне Рэспублікі Марый Эл, радзіма Іывана Кырлы.
² Адно з самых значных традыцыйных святаў марыйцаў, звязанае з культам ушанавання памяці продкаў, сельскай гаспадаркай, сямейнымі адносінамі. Адзначаецца вясной, пасля Пасхі.

Канстанцін ІВАНОЎ:

«Сяброўства беларусаў і марыйцаў з часам павінна толькі ўмацоўвацца»

У сувязі са 100-годдзем з дня ўтварэння Рэспублікі Марый Эл мы звярнуліся з шэрагам пытанняў да міністра культуры, друку і па справах нацыянальнасцей Рэспублікі Марый Эл Канстанціна Анатольевіча Іванова.

— Рэспубліка святкуе 100-гадовы юбілей свайго ўтварэння. Гэтая падзея, відавочна, з’яўляецца значнай і для ўсёй Расійскай Федэрацыі?

— Сапраўды, гэты год знакавы для Рэспублікі Марый Эл. І не толькі для яе жыхароў, але і для ўсёй краіны, часткай якой мы з’яўляемся. 4 лістапада Марый Эл адзначыла сваё 100-годдзе. У 1920 годзе ў гэты дзень была абвешчана Марыйская аўтаномная вобласць. Стагадовы юбілей — яшчэ адна прыгожая нагода згадаць гісторыю краю і парадавацца сённяшнім здзяйсненням.

— Якія галоўныя мерапрыемствы адбыліся ў межах вялікага юбілейнага святкавання?

— Святочныя мерапрыемствы, прымеркаваныя да гэтай даты, праводзіліся не толькі сёлета. Падрыхтоўка пачалася задоўга да асноўных урачыстасцей. У прыватнасці, у межах 100-годдзя Міністэрствам культуры, друку і па справах нацыянальнасцей Рэспублікі Марый Эл арганізавана вялікая колькасць навукова-практычных канферэнцый, выставак, форумуў, канцэртаў, выдадзены кнігі, праведзена шмат выязных мерапрыемстваў, не толькі за межамі рэгіёна, але і за межамі краіны — Расійскай Федэрацыі.

У студзені ў Іашкар-Але адбылося ўрачыстае адкрыццё святкаванняў 100-годдзя Марый Эл. Але, канечне ж, пасля свае карэкцыі ўнесла эпідэміялагічная сітуацыя. Шмат якіх мерапрыемстваў давялося перанесці па тэрмінах на іншы час. Цяпер імкнёмся навярстаць тое, што не паспелі раней. Падрыхтавана насычаная праграма, шмат што ўжо зроблена. Хацелася б спадзявацца, што рэалізуем і астатняе. Складана пералічыць усе мерапрыемствы, назаву толькі некаторыя з гэтага вялікага спіса.

Напрыканцы лета з грандыёзным размахам прайшоў культурна-турыстычны форум «Цуды зямлі Марыйскай», які пазнаёміў удзельнікаў падзеі з этнакультурнымі магчымасцямі рэспублікі. Затым у марыйскай сталіцы надыйшла па-сапраўднаму нясумная восень, старт якой далі фестывалі тэатраў. Гледзачам былі прадстаўлены яскравыя прэм’ерныя спектаклі, якія атрымалі высокія адзнакі прафесіяналаў на расійскіх конкурсах. Адзін з такіх спектакляў — «Начная варта» Рэспубліканскага тэатра лялек — прызнаны найлепшым на X Міжнародным фестывалі тэатраў лялек «Пятрушка Вялікі» ў Екацярынбургу і ўганараваны Гран-пры. Дарэчы, у 2019 годзе тэатр з гэтай работай трапіў у спіс намінантаў расійскай нацыянальнай прэміі «Залатая маска».

Яшчэ адзін знакавы спектакль у межах святкавання 100-годдзя — «Іыван Кырла. Пуцёўка ў жыццё» Марыйскага нацыянальнага тэатра драмы імя М. Шкетана. Спектакль пра першыя няпростыя дзесяцігоддзі Марыйскай нацыянальнай аўтаноміі. Праз трагічную гісторыю жыцця Іывана Кырлі паказана гісторыя тысяч чалавек з Марыйскага краю, якія сутыкнуліся са складанай сітуацыяй таго далёкага часу. Спектакль увайшоў у васьмёрку найлепшых пастацовак на фестывалі маладой рэжысуры «Артміграцыя» ў Маскве.

3 нагоды 100-годдзя мы не маглі пакінуць жыхароў і гасцей марыйскай сталіцы без любімага ўсімі Усерасійскага фальклорнага свята «Пеледыш пайрэм» («Свята кветак»). Тым больш што свята — равеснік рэспублікі: у кастрычніку яго адзначылі соты раз.

Адной з галоўных падзей для ўсяго марыйскага народа сёлета стаў XI Усерасійскі з’езд, у якім прынялі ўдзел амаль 400 дэлегатаў з 19 рэгіёнаў Расіі з кампактным пражываннем марыйцаў.

4 лістапада адбылася прэзентацыя дакументальна-мастацкага фільма пра гісторыю і культуру марыйскага народа «Марый Эл сёння». У фільме паказана ўсё тое, чым ганарыцца рэспубліка: яркія гістарычныя, культурныя аб’екты Марыйскага краю, унікальная прырода, самабытная культура, а таксама знакавыя прамысловыя і сельскагаспадарчыя прадпрыемствы, чыя прадукцыя вядома далёка за межамі рэгіёна. Гэта ўжо трэці фільм, прысвечаны юбілею рэспублікі.

Завяршальным акордам свята 8 снежня стануць Дні Рэспублікі Марый Эл у Дзяржаўным Крамлёўскім Палацы ў Маскве. У праграме: пасаджэнне расійскага арганізацыйнага камітэта па падрыхтоўцы і святкаванні 100-годдзя Марый Эл, выстаўка «Марыйская зямля — зачараванасць Расіі» і вялікі святочны канцэрт.

— Адзначаючы падзеі такога характару, заўсёды ўшаноўваюць найбольш значаў нацыянальнай гісторыі. Ці не маглі б вы назваць некаторых з іх?

— У шанаванні і прызнанні заслуг мы не абмяжоўваемся толькі гэтым юбілейным годам. Міністэрства культуры, друку і па справах нацыянальнасцей Рэспублікі Марый Эл заўсёды пільна сачыла за поспехамі землякоў

Канстанцін Іванов.

і гатова іх вартым чынам адзначыць у любы час, не чакаючы асаблівых дат.

Дарэчы, па ініцыятыве грамадскасці нашым ведамствам сёлета заснаваны спецыяльны памятны медаль «Служэнне народу». Ён прысвечаны юбілею рэспублікі і памяці грамадскага і палітычнага дзеяча, першага старшыні Марыйскага аблвыканкама Івана Пятрова. Гэтым медалём узнагароджваюцца тыя, хто ўнёс значны ўклад у развіццё культуры, мастацтва, літаратуры, кінематографа, навукі і адукацыі, СМІ, фізічнай культуры і спорту, ва ўмацаванне міжнацыянальных зносін, у дзейнасць органаў выканаўчай улады і органаў мясцовага самакіравання ў Марый Эл, а таксама людзі, якія актыўна займаюцца грамадскай работай. Мы рады, што гэтай узнагароды дастойны сёння вельмі многія, тыя, хто сапраўды самаахвярна працуе на сваіх месцах і ўносіць неацэнны ўклад у квітненне Марыйскага краю.

Паколькі загаварылі пра знакавыя фігуры нашай рэспублікі, дадам, што ў Марый Эл па выніках конкурсу ў гэтым годзе абраны найлепшыя праекты помнікаў вядомым культурным і грамадскім дзеячам марыйскага народа. У іх ліку і Іван Пятроў. Таксама ў Іашкар-Але з’явіцца яшчэ два помнікі: вядомаму кампазітару Андрэю Эшпаю і паэту Валянціну Калумбу. Гэта людзі, якімі мы ганарымся, чые імёны навечна ўпісаны ў летапіс Рэспублікі Марый Эл.

— Для фарміравання таго ці іншага рэгіёна ў межах агульнай краіны заўсёды істотную ролю адыгрывае паважнае стаўленне да нацыянальнай культуры. Як складаюцца з гэтым справы ў Марый Эл? Якія ёсць рэспубліканскія праграмы, праекты, што дазваляюць надаваць увагу, выдзяляць пэўныя рэсурсы, зразумела, для развіцця нацыянальнай культуры?

— Асновай нацыянальна-культурнай палітыкі ў Рэспубліцы Марый Эл з’яўляюцца дзве дзяржаўныя праграмы: «Культура Марый Эл на 2013—2025 гады» і «Дзяржаўная нацыянальная палітыка ў Рэспубліцы Марый Эл на 2013—2025 гады». Апошняя з іх уключае падпраграмы: «Этнакультурнае развіццё, міжнацыянальныя і міжканфесіянальныя зносіны ў Рэспубліцы Марый Эл»; «Падтрымка і развіццё сродкаў масавай інфармацыі і кнігавыдання».

Усе гэтыя дакументы скіраваны на захаванне і развіццё культуры, традыцый, мовы, этнакультурнай спадчыны, павяг да сваёй гісторыі, на пашырэнне супрацоўніцтва і духоўнае ўзбагачэнне жыхароў рэспублікі ўсіх нацыянальнасцей. Гэта тое, на чым і выбудоўваецца праца Міністэрства культуры, друку і па справах нацыянальнасцей Рэспублікі Марый Эл.

Сёння ў рэспубліцы ствараюцца спрыяльныя ўмовы для рэалізацыі праектаў у галіне літаратуры, гісторыі, мовы, фальклору, культуры, мастацтва.

У сувязі з гэтым адначу ўнікальны праект з выкарыстаннем ІТ-тэхналогій. На базе Марыйскага навукова-даследчага інстытута мовы, літаратуры і гісторыі імя В. М. Васільева ствараецца корпус марыйскай мовы. У гэтым кірунку ўжо зроблены вялікі прарыв: марыйская мова з’явілася на прасторах інтэрнэту, яна ўключана ў анлайн-сэрвіс Яндэкс-перакладчыка, падрыхтаваны электронны марыйскі слоўнік. У дадзены момант ідзе праца па сканіраванні марыйскіх кніг у электронную бібліятэку. І кастрычніка адбылася прэзентацыя

нацыянальнага корпуса марыйскай мовы з 20 мільёнаў словаўжыванняў.

— Раскажыце, калі ласка, крыху пра стан марыйскай перыёдыкі, марыйскіх медыя. Чаму аддаецца перавага ў рэалізацыі агульнадзяржаўнай і агульнарэспубліканскай інфармацыйнай палітыкі ў Марый Эл?

— Міністэрства рэалізоўвае дзяржаўную палітыку ў галіне масавых камунікацый на тэрыторыі Рэспублікі Марый Эл. Сёння ведамства выступае заснавальнікам (сузаснавальнікам) 8 рэспубліканскіх, 19 муніцыпальных газет і часопісаў. Сярод іх — выданні як на рускай, так і на лугавой марыйскай і горнамарыйскай мовах. Ёсць газета і на татарскай мове.

Нацыянальнае вяшчанне ў Марый Эл на «21 кнопцы» з 2018 года ажыццяўляе рэгіянальны тэлеканал «МЭТР». Штодзённа ў кругласутачным рэжыме гледачы могуць глядзець праграмы на рускай і марыйскай мовах. З 2 сакавіка 2020 года праграмы тэлеканала «МЭТР» выходзяць у рэгіянальных уключэннях федэральнага канала ГТР. Пачаўшы з дзвюх гадзін вяшчання ў рабочыя дні, у верасні павялічылі вяшчанне да пяці гадзін у суткі, і гэта, зразумела, 7 дзён на тыдзень.

Вялікай папулярнасцю ў насельніцтва карыстаецца «Марый Эл радыё», дзе 90 працэнтаў перадач трансліююцца на марыйскай мове, 9 працэнтаў — на татарскай.

Што датычыць кнігавыдання, то ў 2020 годзе выдадзена 10 анталогій паэзіі, прозы і драматургіі агульным накладам болей як 16 тысяч экзэмпляраў: гэта творы аўтараў, якія пішуць на мовах народаў Расіі, у перакладзе на марыйскую мову, а таксама літаратура марыйскіх класікаў у перакладзе на рускую мову.

— Беларускія пісьменнікі актыўна сябруюць з літаратарамі Марый Эл. Складаюцца сур’ёзныя беларуска-марыйскія літаратурныя сувязі. Што б вы паралілі беларускаму боку зрабіць для яшчэ болей шырокага развіцця гэтай працы?

— Мы заўсёды гатовы да супрацоўніцтва з вамі і ўдзячны за падтрымку нашых марыйскіх пісьменнікаў, паэтаў, якія маюць магчымасць падзяліцца сваёй творчасцю на старонках вашых выданняў. Адметна, што, у сваю чаргу, беларускія аўтары таксама друкуюцца ў нас.

Рады, што паміж нашымі народамі сфарміраваліся цёплыя адносіны, шчырыя і добрыя. Упэўнены, што з гадамі гэтая дружба будзе толькі ўмацоўвацца.

— У нас ёсць серыя кніг «Сябрына: паэзія народаў Расіі». Каго з марыйскіх паэтаў вы паралілі б выдаць у гэтай серыі на беларускай мове ў першую чаргу?

— Мне здаецца, усе нашы паэты вартыя быць надрукаванымі. Не магу назваць толькі некаторых з іх, паколькі паважліва стаўлюся да творчасці кожнага.

— У Марый Эл жыла і працавала дзіцячая пісьменніца Ніна Жыбырк — урадженка Беларусі. Нельга нейкім чынам адзначыць, мемарыялізаваць яе памяць у Марый Эл?

— Ніна Восіпаўна Жыбырк — вядомая паэтэса ў Марый Эл, якая пісала як для дарослых, так і для дзяцей. У нашай рэспубліцы любяць гэтага аўтара і ставяцца з вялікай павагай да яе творчасці. На вялікі жаль, ужо восем гадоў як Ніны Восіпаўны няма з намі, але яе літаратурная спадчына жыве і не забываецца.

У Звянігаўскім раёне Рэспублікі Марый Эл, дзе яна пражыла амаль 25 гадоў, у памяць пра паэтэсу штогод праводзяцца Жыбыркаўскія чытанні. У фондзе Звянігаўскага краязнаўчага музея захоўваюцца яе скульптурныя работы.

Запланавана адкрыццё памятнай дошкі ў 2023 годзе — да 90-годдзя Н. В. Жыбырк.

— Мы, беларусы, вельмі ўдзячны Марыйскаму кніжнаму выдавецтву за шырокую ўвагу да беларускай літаратуры. Ёсць у нас і просьба. Магчыма, просьба на перспектыву. Вялікай папулярнасцю ў Беларусі карыстаюцца творы класіка беларускай літаратуры Уладзіміра Караткевіча. Толькі за апошнія дзесяцігоддзі ў Мінску на беларускай і рускай мовах выдадзена 50 яго кніг агульным тыражом каля 100 тысяч экзэмпляраў. Ці нельга выдаць у перакладзе на марыйскую мову кнігу выбраных твораў нашага класіка? На наш погляд, гэта стане падзеяй і для марыйскага чытача, і для марыйскай школы мастацкага перакладу.

Віншуючы вас з надыходзячым юбілеем Марый Эл, хацелі б выказаць вялікую ўдзячнасць за тую шматлікую працу, якую ажыццяўляюць для развіцця беларуска-марыйскіх гуманітарных, культурных, літаратурных адносін менавіта пісьменнікі, кнігавыдаўцы Марый Эл!

— Мы абавязкова разгледзім пытанне адносна папулярнасці творчасці беларускага класіка. Думаю, што творы Уладзіміра Караткевіча, якія так даспадобы вашым чытачам, знойдуць водгук і сярод нашых аматараў літаратурнага слова.

Дзякуй вам за вішаванне і запрашаю жыхароў Беларусі ў Марый Эл. Упэўнены, што наша рэспубліка зробіць на вас добрае ўражанне, асабліва наша марыйская гасціннасць.

Гутарыў Кастусь ЛАДУЦЬКА

Барацьба з дрэннымі звычкамі

Адно з прызначэнняў мастацтва — уплываць на оптыку, факусіраваць пункт гледжання на штосьці такім чынам, каб слова «відавочна» афарбоўвалася новымі сэнсамі. Некаторыя пазбягаюць або нават асуджаюць сучаснае мастацтва за занадта часты зварот да ліберальных тэм. Свет пашырыўся настолькі, што не заўважаць у ім гвалту ў адносінах да жанчын або расісцкіх і гамафобных забабонаў немагчыма.

Але навошта пхаць такое ў кожны фільм, гульні, кнігу? Не верыцца, што гэта сапраўды настолькі распаўсюджана і варта настолькі частых і яркіх згадак. Мы, нарэшце, глядзім кіно, каб адпачыць.

Сродкаў для адпачынку за апошні час стала так шмат. У бязмежным паняцці медыяіндустрыі не заўсёды знаходзіцца месца для размоў на актуальныя сацыяльныя тэмы. Таму смешна бачыць у іх сродак выдзеліцца і стаць больш заўважным. Непрыемныя пытанні ўзнікаюць тады, калі яны сапраўды хваляюць.

Фестываль кіно Паўночных і Балтыйскіх краін «Паўночнае ззянне» — не спецыялізаваны. У яго няма мэты асвятляць актуальныя сацыяльныя тэмы, але прыкладна траціну сёлётай праграмы склалі фільмы, лекцыі і дыскусіі, якія закранаюць праблемы жанчын у грамадстве.

Нават калі доўга знаходзішся ў кантэксце, не кожны раз можаш прадказаць, як будучы рэалізоўваць тэму, праз якія словы, вобразы і сэнсы пройдзе думка і якой акажацца ў выніку.

Небяспечнасць існавання

Фінскі фільм «Сіла звычкі» прадстаўляе сабой своеасаблівы альманах кароткага метра, зманціраваны ў поўны. У ім розныя гісторыі незнаёмых паміж сабой жанчын аб'ядноўваюцца адным — звыкласцю розных форм гвалту. Шэсць гісторый акцэнтуюць увагу нават не на самім факце гвалту, а на формах рэакцыі грамадскасці. І чым далей, тым больш відавочным становіцца тое, што рэакцыя — працяг гвалту.

У гісторыях быццам бы не адбываецца нічога жудаснага і жорсткага. Жанчын на карпаратыве абмяркоўваюць, што з імі нічога такога ніколі не адбывалася. Ну, акрамя свісту ўслед на вуліцы і п'янага калегі на мінулым карпаратыве, які прыціснуў да сцяны.

Кожны сюжэт матэрыялізуе небяспеку — заўсёдную спадарожніцу жанчын. Небяспека застаецца са мной, нават калі я аказваюся ў грамадскім месцы,

Кадр з фільма «Сіла звычкі».

поўным іншых жанчын, нават калі побач мой муж, калі я ва ўласным пакоі, з сябрамі або калегамі. Небяспека сыходзіць ад незнаёмца і чалавека, якога я даўно ведаю. У небяспекі ёсць рукі, якія могуць проста мімаходзь схваціць мяне за зад, могуць перагарадзіць мне выхад з аўтобуса, прыкласці галавой аб кафель у прыбіральні і далей зрабіць усё, што ім захочацца. У небяспекі ёсць вочы, якія пагардліва азіраюцца на мае пакуты, на мае воклічы. Яны ацэньваюць стан майго алкагольнага ап'янення, мае панчохі, маю істэрыку ў грамадскім месцы, але не ацэньваюць рукі. У небяспекі ёсць вусны, якія кажуць, што я сапсавала ім свята, што нічога такога насамрэч не здарылася. І яны ж прамаўляюць «асаблівай жорсткасці не зафіксавана» ў зале суда і «гэта звычайная справа» — на выхадзе з яго.

Звычка ўспрымаць гвалт як нешта непрыемнае, але непазбежнае, не вартае асаблівай увагі падмацоўвае яго існаванне. На гэтым корме ён расце і рана ці позна закрывае кожную.

Фільм даследуе небяспеку ва ўсіх яе праявах. Апошняя сцэна — адна з гераінь вяртаецца з працы позна і ідзе праз парк, а следом за ёй — мужчына ў цёмнай вопратцы. І нават калі з гледжанням не здаралася нічога такога, на гэтым моманце яны разумеюць, што ўсе адчуванні, паказаныя ў фільме, — і іх рэчаіснасць. Аб такое разуменне звычка мусіць зламацца.

Смешнае і дзіўнае

Шэраг кароткаметражак, паказаных у перадапошні дзень фестывалю, фармальна ніяк не звязаны.

Што аб'ядноўвае фільмы пра незвычайны харэаграфічны праект, мацярынства і натуральнае кармленне, эміграцыю, авангардную пастаноўку «Медэі» і замалёўку пра дзяўчыну, якая не жадае рабіць тое, чаго хочучы ад яе?

Кадр з фільма «Выпад».

пра розныя погляды на шлюб, рамантыку, працу і развіццё ва ўсім. Галоўныя героі — закаханыя, мастачка і акцёр. Яны сустракаюцца падчас летняга свята. Ён толькі скончыў універсітэт і пачынае пошук і пераасэнсаванне, яна — саркастычная, глыбока засяроджаная на сваім свеце і не збіраецца нікому адкрывацца. На другое лета — гадавіна знаёмства і сутыкненне поглядаў, трэцяе лета — перанясенне ўласных праблем на камунікацыю паміж сабой і адказнасць.

Хаця тут і няма яскравага фемінізму, у фільме вельмі дакладна паўстае ціск грамадства, які перажывае жанчына. «У цябе павінен быць муж», «ажаніцца трэба адзін раз і на ўсё жыццё, а не тое, што цяпер» паўтараюць прадстаўнікі старэйшага пакалення. Але і равеснікі гераіні відавочна транслююць «правільныя» мадэлі: калега пасля некалькіх сустрэч хоча пазнаёміць з бацькамі; школьная сяброўка на першае лета дэманструе пярэсёнак, на другое — жывот, на трэцяе завіхаецца каля дзіцяці. Нават другі галоўны герой бачыць больш сэнсу ў балбатанні цёткі з ЗАГС і замках на мосце, чым у тым, што гераіні падаецца прыгожым і сапраўдным. Але з'яўляецца і адваротны бок. Стары сябар гераіні кажа, што яна не створана для сур'ёзных сямейных адносін, дэкрэту, кватэры ў іпатэку і адпачынку на курорце.

Аўтарка фільма ў выніку не прымае нічыёй пазіцыі, проста паказвае дыктамію: або сур'ёзнае, што абмяжоўвае

Кадр з фільма «Побач».

і адмаўленне традыцыйнага погляду на жаночасць праз танец.

Іншыя элементы, якія аб'ядноўваюць карціны, — смеласць і прысутнасць нейкага першабытнага, прыроднага пачатку. Першае — рашэнні, эксперыменты, спрэчкі, дзеянні. Другое ледзь заўважна суправаджае: у хуткай рэакцыі на небяспеку, у выбары не падпарадкоўвацца правілам дзеля жыцця, у гучным крыку, які пужае, у рухах, выразам твараў. Цёмнае, «іншае», спрадвечна звязанае з жаночасцю, паказвае іншыя праявы.

Большасць з іх ад нязвыкласці выглядае вар'яцкім, смешным, няправільным. Але менавіта гэтым і выконвае сваю ролю.

Стракаты дыван ідэнтычнасцей, створаны карцінамі, імкнецца да пашырэння паняццяў нармальнага, правільнага, звыкллага — пашырэння вобразу жаночасці, закладзенага ў галаву з дзяцінства. А некаторыя рэчы закладаюцца так надзейна, што выламаць іх «нармальнымі» спосабамі проста немагчыма.

«Побач»-энне

Латвійскі фільм «Побач» увагуле, здаецца, не пра тое. Карціна хутчэй распаўвае гісторыю сталення ў стасунках,

свабоду і працуе выключна па запраграваваных пратаколах, або несур'ёзнае, дзе адсутнічае паняцце любой адказнасці. Дзяўчына мусіць выбіраць.

Яшчэ адзін паказальны момант у фільме — пытанне пра дзяцей. Яно ўзнікае выпадкова, і галоўны герой рэагуе: «А чаму б і не. Ты ўсё адно ўвесь час сядзіш дома». Мужчынская пазіцыя «я хачу дзіця, але разбірацца з ім будзеш ты» — на жаль, не кіношная выдумка, а яшчэ адна звыклая дэталі жаночай рэчаіснасці.

Сюжэт фільма ставіць гледачоў і галоўную гераіню на парозе яе маральнага выбару, яе волевыяўлення і пакідае прастору для дадумвання, якім будзе рашэнне і яго наступствы.

Падпарадкоўвацца ціску і адмаўляцца ад рашэнняў на сваю карысць, арыентавацца на чужыя погляды і ўяўленне аб правільнасці і нармальнасці і, як вынік, цяпець гвалт і заплушчваць на яго вочы... У грамадства шмат дрэнных звычак, уласцівых мужчынам і жанчынам, залежных і незалежных ад полавай прыналежнасці. Пераадольваць іх або не — асабісты выбар кожнага. Мастацтва — адна з нешматлікіх рэчаў, здольных прымусіць нас хаця б убачыць і зразумець, што гэтыя праблемы існуюць.

Дар'я СМІРНОВА

Ён перастаў чуць людзей

Большую частку нацыянальных эпасаў, у якіх пісьменнікі вырашылі паказаць пэўны гістарычны перыяд жыцця сваёй краіны ва ўсіх магчымых падрабязнасцях і адлюстраваць побыт як мага большай колькасці сацыяльных слаёў, цяжка перавесці ў кінафармат. У гэтага ёсць некалькі асноўных прычын, першая з якіх — велізарная колькасць дробных апісальных дэталей, якія на экране проста не «будуць працаваць належным чынам». Другая — значны аб'ём матэрыялу, які неабходна адаптаваць, каб атрымаўся якасны завершаны прадукт. Трэцяя — нацыянальная спецыфіка, якой прасякнуты твор і якая, хутчэй за ўсё, не будзе зразумела носьбітам іншай культуры (за выключэннем навукоўцаў, што займаюцца гісторыяй рэгіёна або нацыі). Ці справіліся стваральнікі фільма «Праўда і справядлівасць» з азначанымі трыма праблемамі?

Адказ на гэтае пытанне, на мой погляд, можа быць толькі адзін — адназначнае «так», але пра ўсё па парадку. Фільм «Праўда і справядлівасць» зняты рэжысёрам Танэлем Таомам і заснаваны на рамана эстонскага празаіка Антона Хансана Таамсарэ. Дакладней нават будзе сказаць, што «Праўда і справядлівасць» грунтуюцца на першай кнізе з аднайменнай пенталогіі, прысвечанай развіццю эстонскага грамадства ў 1870—1930 гадах. Як і многія іншыя нацыянальныя эпасы, «Праўда і справядлівасць» звяртаецца да класічнага метанімічнага пераносу — гісторыя аднаго роду і канкрэтнага месца становіцца гісторыяй цэлага народа і ўсёй краіны. Гэта адзін з самых распаўсюджаных прыёмаў, які ўжываюць пісьменнікі, ствараючы нацыянальныя эпасы, таму нядзіўна, што і эстонскі класік вырашыў да яго звярнуцца.

Аднак звычайна нават асобныя кнігі такіх эпічных рэалістычных серый уяўляюць сабой практычна непад'ёмныя для звычайнага чалавека энцыклапедыі, дзе ў падрабязнасцях зафіксаваны ўсе аспекты жыцця мяшчан, сялян і вышэйшых слаёў грамадства. Пры гэтым часта ў творах прысутнічае і досыць складаны сюжэт, у развіцці якога прымаюць удзел як гістарычныя асобы, так і выдуманая персанажы, прычым колькасць і першых, і другіх можа быць сапраўды велізарнай. Якім жа чынам можна пазбегнуць таго, каб фільм нават па адным рамана з пенталогіі ператварыўся ў сямігадзінную напаўдакументальную стужку, дзе акцёры ў аўтэнтычных касцюмах кропля ў кроплю адыгрываюць сюжэт рамана?

Па-першае, неабходна скарыстацца правілам, якое ў чымсьці падобна да вядомага метадалагічнага прынцыпу «брытвы Акама», што ў скарочанай версіі гучыць так: «Не варта прыцягваць новыя сутнасці без крайняй на тое неабходнасці». Стваральнікі фільма менавіта так і вырашылі зрабіць, таму ў цэнтры ўвагі лёс усяго аднаго персанажа — Андрэса, галоўнага героя першага рамана і фільма. Мужчына набывае хутар на Варгамяэ («злачынных гарах») і становіцца першым у родзе, гісторыі якога і прысвечана пенталогія.

Па-другое, трэба не здрадзіць гістарычнай дакладнасці першакрыніцы, бо стварэнне праўдападобнай панарамы жыцця ў той ці іншы перыяд часу — ледзь не самая важная мэта. Для гэтага неабходна звярнуцца да кансультантаў, наняць прафесійных касцюмераў і гэтак далей. Але разам з тым, калі гаворка заходзіць пра кіно, то-бок мастацтва, дзе ўсё-такі самым важным з'яўляецца менавіта дзеянне (калі мы выносім за рамкі арт-хауса), то неабходна захаваць баланс паміж паказам гістарычных рэалій і развіццём сюжэта, бо ў адваротным выпадку хронаметраж будзе няўхільна расці, а ён і ў фінальным варыянце «Праўды і справядлівасці» выйшаў немалы. Гэты баланс стваральнікі змаглі вытрымаць, выкарыстаўшы самы вытанчаны спосаб з магчымых: замест таго, каб акцэнтаваць увагу на розных побытавых дробязях, праўдападобную гістарычную карціну жыцця эстонскіх сялян канца XIX стагоддзя паказвалі пры дапамозе мастацкіх дэталей.

Мы ўвесь час бачым розныя касцюмы, напрыклад, рабочае адзенне галоўнага героя: простая шырокая кашуля, грубыя боты і штаны, і яно відавочна адрозніваецца ад больш параднага варыянта, у якім селянін ходзіць у суд. Прычым на гэтым увага не засяроджваецца. Стваральнікі вырашылі дасягнуць праўдападобнасці не тым, каб увесць час «кідаць» у глядача гістарычную правільнасць фільма (чым, на жаль, часта грашаць, напрыклад, расійскія рэжысёры),

а дэталямі ў кадры. Розныя прылады для працы ў полі, інтэр'ер дома, карчмы або суда, прыстасаванні для будаўніцтва хаты, ход святкаванняў, асаблівасці вядзення гаспадаркі, ежа — да ўсіх гэтых шматлікіх аспектаў самага звычайнага жыцця заможных сялян падыйшлі з увагай і беражліва перанеслі дэталі на экран, я ўпэўнены, у поўнай адпаведнасці з тым, як гэта апісваў Антон Хансан Таамсарэ. Паколькі ўвесь гэты побыт існуе на фоне, але пры гэтым прыцягвае ўвагу нацыянальным і гістарычным каларытам, глядач міжволі цікавіцца ім, але пры гэтым не адчувае, што яму спрабуюць пад выглядам мастацкага фільма прадаць выпуск дакументальнай перадачы з рэканструкцыямі.

Больш за тое, у гэтай стужцы няма нейкай таннасці, якая часам непрыемна псуе ўражанне ад работ вельмі важных для нацыянальнага кінематографа. Па тых ці іншых прычынах не знаходзяцца іншыя спонсары, акрамя дзяржавы, якая, так ужо павялося, не заўсёды аказвае неабходную падтрымку. «Праўда і справядлівасць» — вельмі стыльны і прыгожы фільм, зняты па ўсіх законах сучаснага вялікага кіно, але пры гэтым ён не прэтэндуе на славу блакбастара (хоць у Эстоніі гэты фільм і стаў самым праглядаемым, пабіўшы папярэдні рэкорд «Аватара» Джэймса Кэмерана). Балоты вакол Варгамяэ, сама гара, вёска, палі, на якіх працуе Андрэс і яго сусед, — усё гэта паказана і з любоўю (бо пераносіць на экран настолькі значны твор для эстонскай літаратуры — задача вельмі ганаровая), і з нейкай халоднай аддаленасцю, паколькі Варгамяэ цяжка назваць месцам, дзе жыццё лёгкае і прыгожае.

Акрамя візуальнага складніка, фільм вылучаецца і музычным суправаджэннем. Кампазітар Міхкель Зільмер змог стварыць музычнае палатно, якое ўражае сілай: разам ён сшыў элементы народнай музыкі, сучаснага фолку і дарк-эмбіенту, дзякуючы чаму гучае афармленне ў «Праўдзе і справядлівасці» становіцца яшчэ адным элементам апавядання. Напрыклад, у некаторых сцэнах, дзе не прамаўляецца ніводнага слова, нам застаецца счытваць усё з кантэксту і карцінкі на экране, і музыка сваёй трывожнасцю або, наадварот, лёгкімі матывамі падказвае, якое дзеянне будзе далей: трагічнае або аптымістычнае.

І вось цяпер, калі мы пагаварылі ўжо пра ўсе «тэхнічныя» аспекты фільма, даведаліся пра першакрыніцу і кантэкст, варта звярнуцца непасрэдна да таго, пра што ж гэтая стужка і на якой частцы вельмі складанага і шматмернага сюжэта пенталогіі вырашыў зрабіць акцэнт рэжысёр. Галоўны герой карціны Андрэс — заможны селянін, які купляе аддалены хутар на Варгамяэ, акружаны балотамі, ды і яшчэ з не самай лепшай рэпутацыяй з-за «другога гаспадара гары». Яго завуць Пеару, гэта вельмі канфліктны п'яніца, які паспеў жыць двух папярэдніх гаспадароў хутара, што цяпер належыць Андрэсу. Завязка гучыць вельмі тыпова, калі не сказаць пасрэдна. Здаецца, што і дзеянне будзе ў фільме развівацца вельмі лінейна і прадказальна.

Ёсць два варыянты. Першы: галоўны герой доўга і пакутліва «ваюе» са сваім суседом і зямлёй, паступова гартуюцца, пераадольвае цяжкасці, у выніку ловіць непрыяцеля на якім-небудзь злачынстве, заслугувае павагу людзей з вёскі, становіцца аўтарытэтам для мясцовых жыхароў і ў выніку ператварае глухое Варгамяэ ў квітнеючы хутар, усе жывуць доўга

і шчасліва, канец. Другі, менш аптымістычны, заканчваецца тым, што галоўны герой співаецца, здаецца, і ў выніку чарговая перамога застаецца за Пеару. Аднак у рэчаіснасці сюжэт «Праўды і справядлівасці» значна глыбейшы чым звычайная гісторыя пра барацьбу са знешнімі абставінамі. Гэта гісторыя пра чалавека, якога сапсавала ўласная мара.

Андрэс імкнецца ператварыць свой хутар у прыгожае месца, каб яго дзеці хацелі застацца тут жыць і з удзячнасцю ўспаміналі бацьку нават пасля яго смерці. Прычым селянін кіруецца не славай, хутчэй, гэтая мара выцякае з працавітасці і зацятасці, якіх Анд-

рэсу не займаць. І спачатку мы бачым яго выключна як станоўчага персанажа: ён практычна не ходзіць у карчму, шмат працуе, з дабрый ставіцца да Юся, якога наймае сабе ў дапамогу, любіць маладую жонку. Звычайна да гэтай кропкі персанажы нацыянальных эпасаў прыходзяць толькі ў канцы, калі за плячыма ўжо незлічоная колькасць няшчасцяў, калі герой перапоўнены рэлігійнай ці жыццёвай мудрасцю. Але паступова пастаянныя суды з Пеару, які пры дапамозе хлусні і хітрасці штораз выйграе ў Андрэса, неўрадлівыя землі, балоты, нядобрычлівасць жыхароў найбліжэйшай вёскі прымушаюць галоўнага героя счарсцвець.

Ён усё больш працуе і ўсё менш увагі надае сям'і. Нават сама яго знешнасць становіцца як быццам больш грубай і менш яркай: з прыгожага і моцнага мужчыны Андрэс ператвараецца ў шэрага старога, які можа выклікаць толькі страх, але ніяк не павагу. Смерць жонкі, замах з боку Юся, хвароба, якая забірае трох дзяцей, — усё гэта робіць Андрэса жорсткім фанатыкам, які дзеля сваіх жаданняў можа ахвяраваць чым заўгодна. І злая іронія сітуацыі заключаецца ў наступным: усё, што робіцца галоўным героем, робіцца для будучыні сваёй сям'і, але ў пагоні за гэтай будучыняй ён абсалютна забывае, што ёсць проста цяпер. І ў выніку Варгамяэ, якое Андрэс доўга спрабаваў ператварыць у любімы дом для сваіх дзяцей, становіцца для іх не больш чым турмой пад кіраўніцтвам бацькі-дэспата.

І гэта — моцная асабістая трагедыя, для якой не такія ўжо важныя гістарычныя кантэкст і дакладнасць. Рэжысёр вырашыў сканцэнтраваць увагу на тым, як адзін чалавек, кіруючыся добрымі мэтамі, становіцца монстрам, для якога ў выніку мэта становіцца значна важнейшай за прычыны, па якіх ён

гэты шлях абраў. Тлумачэнне дае сам фільм, некалькі метафізічнае, але, тым не менш, прыгожае: Андрэс, які на працягу ўсяго жыцця чытаў Біблію і мала меў зносін з людзьмі, паколькі быў заняты працай, у выніку перастаў чуць усіх, хто яго акружае, бо ўсё сэрца запоўніла занадта «моцнае Слова Божае», падобна таму, як алкаголікі могуць перастаць п'янець ад самай моцнай гарэлкі. Але, нягледзячы на, здаецца, беспаваротныя змены, Андрэс у канцы ўсё ж знаходзіць сілы хаця б зрабіць спробу вярнуць сабе чалавечае аблічча, бо «адзінае, што можа зрабіць чалавек, які збіўся са шляху, гэта вярнуцца ў самы пачатак, убачыць свае памылкі і прайсці гэты шлях па-іншаму».

Цімур ВЫЧУЖАНІН
Кадры з фільма «Праўда і справядлівасць»

«Духоўна я нарадзіўся ў Нясвіжы»

Так жажа Леў Гумілеўскі — мэтр скульптурнага мастацтва. Штогод, 31 кастрычніка, ён імкнецца ў княжацкі горад свайго юнацтва, каб з роднымі і сябрамі адзначыць пашпартны дзень нараджэння там, дзе пачаўся яго шлях у мастацтва.

Напярэдадні 90-гадовага юбілею майстар завітаў у Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы. Тут у стацыянарнай экспазіцыі «Шляхі» як падарунак экспануецца выстаўка з фондаў музея «Мой кліч вечавы». Гэтыя творы Льва Гумілеўскага перагукваюцца з вобразамі Янкі Купалы, створанымі ім для тэматычных раздзелаў, звязаных з побытам паэта ў Маскве ў гады Першай і Другой сусветных войнаў. А ў міжваенны час Масква стала месцам нараджэння будучага скульптара і яго старэйшага брата Міколы ў сям’і Мікалая і Франі Гумілеўскіх. Шмат гісторый з жыцця распавёў ён на сустрэчы ў музеі, а потым і ў «беларускім Луўры» — майстэрні на вуліцы Гая, дзе сярод мноства абліччаў — скульптурны партрэт матулі і яе фотаздымак.

Аж у Маскву ўцякла ад нежаданага старога жаніха Франчэска з Жарнелішак каля Відзаў, дзе спявала ў хоры велічнага касцёла. Вярнуцца на бацькаўшчыну перашкаджала мяжа, сям’я апынулася ў Старым Барысаве, дзе засталіся вайна, акупацыя і ратунак ад вывазу ў Германію ў партызанскіх балотах. Калі ў 1944 годзе сям’я прыехала ў Нясвіж, то яны «думалі — трапілі ў рай: дзяўчаты на роварах ездзяць, хлопцы ходзяць у добрым адзенні, вечарам у валеібол гуляюць. Каля года жылі ў самім замку. Там нікога не было, вокны раскрытыя ляпалі, і толькі на ноч прыходзіў вартаўнік, казаў: “Глядзіце, Чорная Панна ходзіць...”»

А ў ратушы меў майстэрню любімы настаўнік — Міхась Канстанцінавіч Сяўрук, які ў Віленскім універсітэце вучыўся жывапісу ў яшчэ аднаго сёлетага юбіляра Фердынанда Рушчыца. Вось такая ўзвышаная пераемнасць жыве праз пакаленні мастакоў, закаханых у родны край. У майстэрні Міхася Канстанцінавіча вучні спасцігалі таямніцы жывапісу на найлепшых узорах мастацтва. Адноіхны настаўнік прынёс бюст Нікола да Удзана, і ў гэты дзень адбылося літаральнае сутыкненне са скульптурай — у перапынку няўрымслівых вучні разбілі шэдэўр Данатэла на дробныя аскепкі...

Шлях у мастацтва працягваўся ў Мінскім мастацкім вучылішчы. Навучанне перарвала позва ў армію, дзе гады служылі тры гады. «Я будаваў Волга-Дон, — прыгадвае Леў Мікалаевіч. — Я добра плаваў, то першыя два дні былі сілы пераплысці Дон, але цяжка працавалі ў джунглях уздоўж Дона, наша рота павінна была 6 км

Леў Гумілеўскі.

лесу высекаць, узарваць карчы. Ваду пілі з ракі. Камары, уночы змеі пад падушкай...»

Пасля вайны, у 23 гады, Леў Мікалаевіч вяртаецца да вучобы ў 9 клас вячэрняй школы і на 2 курс вучылішча, якое месцілася ў будынку Опернага тэатра. Жывапісам займалася моладзь, скульптурай — старэйшыя, некаторыя — франтавікі, якія і перамаілі яго да сябе. Сярод выкладчыкаў быў Віктар Папоў, чые фігуры ўзвышаюцца на даху Палаца прафсаюзаў. У Беларускім дзяржаўным тэатральна-мастацкім інстытуце Леў Гумілеўскі вучыўся ў Аляксея Глебава і Андрэя Бембеля. Завяршэнне вучобы супала з будаўніцтвам Салігорска, дзе малады скульптар быў уражаны працай гарнякоў. Постаць асілка-шахцёра ўвасобіў у дыпломнай працы.

Аляксей Глебаў запрасіў маладых калег Льва Гумілеўскага і Анатоля Анікейчыка ў творчую каманду, якая падарыла мінчанам і гасцям сталіцы Беларусі велічную постаць Янкі Купалы і мілы, лірычны фантан «Купалінкі». «Добра, калі твор жыве дзесь у горадзе», — жажа Леў Мікалаевіч. Думаю, што ўдзячныя жыхары многіх гарадоў і мястэчак, а таксама турысты з гэтым пагодзяцца. Велічна ляціць над Магілёвам «Крылатая». У родным Нясвіжы — паркавая камазіцыя «Русалка», абліччы Юрыя Нясвіжскага і Мікалая Хрыстафора Радзівіла Сіроткі. Францішак Багушэвіч сустракае ў Смаргоні, Максім Багдановіч — у Ялце. Эскізы гэтых і многіх іншых работ, якія толькі мараць сустрэцца з намі на вуліцах і плошчах, цесна шыхтуюцца на паліцах майстэрні. Тут сабраліся

Давыд Гарадзенскі і Ефрасіння Полацкая, Серафім Жыровіцкі, Антоній Тызенгаўз, Адам Міцкевіч, Аляксандр Пушкін, Сяргей Рахманінаў, Ларыса Геніюш, Уладзімір Караткевіч, Ніл Гілевіч... Адусюль — абліччы Купалы. Побач з работамі бацькі — творы сына Сяргея, з якім не толькі дзеляць майстэрню, але і рэалізуюць сумесныя праекты. «Цяпер мы адліваем у бронзу “Апошнія развітанне Уладзіслава з Янкам”».

«Я працую паволі, думаю, скульптура спее... Мой рэкорд — прысвечаная Міхасю Міцкевічу, юнаму Якубу Коласу, “Альбучкая крыніца”, каб перадаць прагу і спаталенне душы. Гэта ўсё родныя мне людзі, мае дзеці — нельга выбраць, каго люблю больш. Я з імі вітаюся, яны — са мной. Лепім для душы, мне веселей з гэтым жыць...»

Ад імя калег і ўсіх аматараў вытанчанага творчасці майстра віншаванне шануюнага Льва Мікалаевіча з юбілеем і зычым здароўя і плённых гадоў на радасць сям’і, сябрам і людзям, якім яго шчодрый талент штодзень дорыць сустрэчу з Мастацтвам!

Марыля БАРТКОВА

Фота прадстаўлены Дзяржаўным літаратурным музеем Янкі Купалы

Работа Льва Гумілеўскага «Янка Купала. “Я адплаціў народу, чым моц мая магла...”» у Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы.

«Арт-сям’я» і беларускі авангард

Сёння ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў пачынае працу выстаўка «Рукапісы гарац». Экспазіцыя арганізавана ў межах праекта НЦСМ «Сям’я», першая выстаўка якога праходзіла ў 2019 годзе і прадстаўляла работы Сяргея і Святланы Катковых, Зоі і Яна-Вінцэнта Луцэвічаў, Зоі Літвінавай, вучняў Алега Луцэвіча.

Праект «Рукапісы гарац» нанова адкрывае імя мастацкай і паэтэсы Алены Шыдлоўскай. У 1970-я яна была адлічана з мастацкага вучылішча, але пасля працавала мастаком-афарміцелем, настаўніцай малявання і беларускай мовы ў вясковых школах, экскурсаводам, актыўна ўдзельнічала ў арганізацыі музея ў вёсцы Дукора. «Паэткі рана не стала, і яна не выпусціла аніводнага паэтычнага зборніка, засталіся толькі рукапісы — рукапісы, якія і дагэтуль “гараць”. Мастацтва і паэзія Алены непарыўна звязаны між сабою», — падкрэсліваюць арганізатары. Абвостранае светаадчуванне, чуйнасць да супярэчлівасцей, філасофія канфлікту — лейтматыў усёй творчасці Алены Шыдлоўскай. Побач з яе графікай і жывапісам на выстаўцы прадстаўлены творы прадстаўніка беларускага неформальнага мастацтва 80-х гг. XX стагоддзя Ігара Кашкурэвіча, які быў яе мужам, і дачкі Агніі Кашкурэвіч — яна працуе ў асноўным у фармаце малой графікі, кніжнай графікі і мастацкай фатаграфіі.

Выстаўка паказвае мастачку як адзін з вобразаў і адлюстраванне часу

і асяроддзя 1970-х гадоў. Тады шэраг навучэнцаў мастацкай вучэльні ўтварылі сяброўскае кола мастакоў, неад’емнай часткай якога была і Алена Шыдлоўская. Экспазіцыя дае магчымасць пазнаёміцца з раннімі эксперыментальнымі работамі такіх мастакоў, як Сяргей Малішэўскі, Віктар Саўчанка, Сяргей Крыштаповіч, і даведацца, якой была студэнцкая «арт-сям’я» 1970-х. Дарэчы, творы прадстаўлены мастакамі, калекцыянерам Андрэем Плясанавым і Беларускім саюзам мастакоў. Выстаўку «Рукапісы гарац» можна ўбачыць да 6 снежня.

Між тым на гэтым тыдні да свайго юбілея НЦСМ распачаў праект пад назвай «Выстаўка адной карціны» як вынік адмысловага галасавання наведвальнікаў у сацыяльных сетках. На працягу вясны яны выбіралі кірункі ў беларускім мастацтве, інфармацыю пра якія хацелі б даведацца на прыкладзе работ з калекцыі цэнтра. Па выніках галасавання галоўным стаў беларускі авангард. 31 чэрвеня навуковы супрацоўнік цэнтра штотыдзень размяшчалі на сайце ўстановы публікацыі пра адну з карцін, якія знаходзяцца ў фондзе. Зараз аматары сучаснага мастацтва могуць пазнаёміцца з гэтымі работамі афлайн, што таксама будзе штотыдзень змяняцца. Сярод іх — творы Уладзіміра Кожуха, Аляксандра Салаўёва, Аляксандра Кішчанкі, Алега Скавародкі, Зоі Літвінавай, Аляксандра Дасужава, Людмілы Кальмаевай, Уладзіміра Акулава. Праект будзе доўжыцца да 31 снежня.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Пошук маладых і таленавітых

Распачаты прыём работ на XVI Міжнародны конкурс жывапісу і графікі і VI Міжнародны конкурс мультиплікацыі і дыяфільмаў «На сваёй зямлі». Як паведаляецца на сайце Міністэрства прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя Рэспублікі Беларусь, на конкурс жывапісу і графікі прыём работ будзе весціся да 31 снежня 2020 года (паводле паштовага штампа), на конкурс мультиплікацыі і дыяфільмаў — да 15 студзеня 2021 года.

Атрымаць больш падрабязную інфармацыю пра ўмовы спаборніцтва можна на сайце праекта. Вынікі конкурсаў будуць падведзены ў лютым 2021 года міжнародным журы. У яго склад увайдучы мастакі, аніматары, літаратары і педагогі з Беларусі, Расіі, Украіны і іншых краін. Як адзначаюць арганізатары, найлепшыя работы ў галіне жывапісу і графікі складучы экспазіцыю выніковай выстаўкі, якая адкрыецца ў Мінску ў красавіку 2021 года, работы пераможцаў конкурсу мультиплікацыі і дыяфільмаў прадставяць падчас цырымоніі ўзнагароджання. Іх творы таксама будуць размешчаны на сайтах праекта і грамадскай арганізацыі «Беларускі зялёны крыж». Колькасць пераможцаў не абмежавана, а таму імя становяцца ўсе аўтары, творы якіх, на думку журы, варта быць паказаным шырокаму колу гледачоў. Удзельнікам можа быць ад 5 да 18 гадоў. На конкурс мультиплікацыі і дыяфільмаў могуць падавацца работы не толькі асобных удзельнікаў, але і творчых калектываў мастацкіх школ, вучылішчаў мастацтваў, мастацкіх студый, сямейных творчых калектываў.

Конкурсы «На сваёй зямлі» праводзяцца ў Беларусі з 2006 года. За гэты час у іх прынялі ўдзел аўтары больш за 70 тысяч работ з 40 краін: Арменіі, Беларусі, Балгарыі,

Вялікабрытаніі, Венгрыі, Германіі, Ганконга, Грэцыі, Грузіі, Індыі, Інданезіі, Ірана, Казахстана, Канады, Катары, Кеніі, Кітая, Карэі, Кыргызстана, Латвіі, Літвы, Малайзіі, Малдовы, Намібіі, Нідэрландаў, Аб’яднаных Арабскіх Эміратаў, Польшчы, Расіі, Румыніі, Сербіі, Славакіі, Славеніі, Тайланда, Турцыі, Узбекістана, Украіны, Філіпін, Харватыі, Шры-Ланкі, Эстоніі.

Выніковая выстаўка конкурсу адкрываецца кожную вясну ў Мінску. Потым яна падарожнічае па Беларусі і за яе межамі. Між тым работы пераможцаў экспанаваліся ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь, Германскім Бундэстагу, Дзяржаўнай думе Расіі, Галерэі Падляскай у Польшчы, Нацыянальным музеі імя Андрэя Шаптыцкага ў Львове, Музеі кнігі і кнігадрукавання Украіны ў Кіева-Пячэрскай лаўры. У маі 2011 года выстаўка Міжнароднага конкурсу жывапісу і графікі «На сваёй зямлі» адкрылася ў Страсбургу (Францыя) падчас 10-й сесіі Савета Еўропы па пытаннях культуры. Прадстаўнікі 47 краін Еўропы пазнаёміліся з творчасцю найлепшых мастацкіх школ СНД і Усходняй Еўропы.

Па выніках конкурсу выдаецца альбом-каталог выставачных работ «На сваёй зямлі». У ім прадстаўлены таксама фатаграфіі і разважанні членаў міжнароднага журы, каталог дыпламантаў конкурсу, які дазваляе прасачыць, дзе і пад чым кіраўніцтвам стваралася тая ці іншая работа.

Арганізатарамі конкурсу выступаюць грамадская арганізацыя «Беларускі зялёны крыж», Міністэрства прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя, Міністэрства культуры, Міністэрства адукацыі пры падтрымцы Міжнароднага саюза педагогаў-мастакоў.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Сонца Сымона Баранавых

У свой час шэраг беларускіх літаратурнаўцаў і крытыкаў, напрыклад, Варлен Бечык, Віктар Каваленка, Міхась Мушынскі, Людміла Рублеўская, параўноўвалі спадчыну Сымона Баранавых з творчасцю Івана Мележа. Ён быў чалавекам свайго часу, разам з іншымі будаваў новы лад жыцця, у правільнасць якога свята верыў. Сярод прэзідэнтаў паслякастрычніцкай генерацыі яму, мастаку слова, які чуйна адгукаўся на найважнейшыя падзеі, належыць адно з важных месцаў у айчыннай літаратуры.

Пісьменніку была ўласціва вострая зацікаўленасць усім, што адбывалася ў краіне. Ён быў з тых, хто пачынаў працаўваць новыя тэмы і ўздзімаць нескранутыя пласты матэрыялу.

Малая радзіма Сымона Баранавых (Сымона Якаўлевіча Барана (Баранавал) — вёска Рудкава Ігуменскага павета Мінскай губерні, цяпер Уздзенскі раён Мінскай вобласці. У студзені 1943 года была спалена разам з людзьмі. Нарадзіўся будучы творца ў сям’і малазямельнага селяніна Якава Барана. Ужо ў дзяцінстве малому Сымону давялося зведаць цяжкую сялянскую працу. З сямі гадоў быў пастухом, падлеткам батрачыў на багатых гаспадароў, фальваркаўцаў, памешчыка. Знаходзіў час і на вучобу, цягнуўся да кнігі, скончыў чатырохкласную школу.

Знамянальным у жыцці Сымона Барана стаў 1920 год, калі яго прызвалі ў Чырвоную Армію. У палкавой канцылярні яго запісалі пад прозвішчам Баранаў. Пазней, на рабфаку БДУ, Сымон сваё прозвішча змяніў на Баранавых.

Пра тую падзею згадваў Янка Скрыган: «Захацелася даць прозвішчу нейкую этнаграфічную акрасу. Чамусьці пра гэтакі клопат ён захацеў параіцца са мною...

Вось і скажаў я Сымону:

— Хіба ты забыўся, як у вас на сяле гавораць? Ты цяпер вучышся ў Мінску, а калі прыедзеш дадому, то суседзі скажуць: “У Якава Баранавых сын жа ў госці прыехаў”. Гэта значыць, не хто прыехаў, а чый сын прыехаў. У аснове прозвішча ляжыць сям’я, гняздо, зборнасць, гурт. Адсюль ты і мяркую, як табе пісацца.

Сымон падумаў, паўздыхаў, памеркаваў сам сабе... І ў друку паявілася прозвішча: Баранавых. Праўда, мы тады не падумалі, што канструкцыя прозвішчаў з канчаткам на -ых лічыцца сібірская. Але ж у Сібір з’ехала нямала і нашых людзей, і ўсякая пераёмнасць гаворыць і пра пэўную блізкасць...

То, можа, і з прозвішчам мы не нарабілі вялікай бяды».

У 1925 годзе Сымон паступаў на рабочы факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У фондах Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь захоўваецца

Сымон Баранавых.

справа студэнта рабфака БДУ Сымона Якаўлевіча Баранавал. Сярод іншых дакументаў у гэтай справе маецца яго заява аб прыёме на рабфак. Прывядзём фрагменты: «Я, сын селяніна, служыў тры гады ў Чырвонай Арміі, цяпер у пераменным складзе 2-й дывізіі, пастаянна працую на гаспадарцы свайго бацькі, у якога гаспадарка складаецца з сямі дзесяцін зямлі, аднаго каня, трох штук дробнай жывёлы. Усяго членаў сям’і сем чалавек (на самай справе — восем чалавек. — **Заўв. аўт.**).

Прашу камісію ВНУ звярнуць на маю просьбу належную ўвагу як сапраўднаму бедняку, які толькі імкнецца прынесці пладзі карысці для нашага Саюза, для якога я шчыра хацеў бы ісці наперад...» (Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 206. Воп. 2. Спр. 195. Л. 1.)

Пасля паспяховай здачы экзаменаў Сымон быў прыняты на рабочы факультэт БДУ. Праз 45 гадоў Мікола Хведаровіч нагадваў:

«У рабфакаўскім інтэрнаце, які тады быў на вуліцы Энгельса, на тым месцы, дзе цяпер пабудаваны новы дзіцячы кінатэатр, у адным пакоі жылі мае сябры-рабфакаўцы Сымон Баранавых, Алесь Пальчэўскі, Сымон Куніцкі, Ілары Дуброўскі, Апанас Сідарэнка. Гэта былі сапраўдныя камсамольцы-актывісты, якія захапляліся да таго ж і літаратурнымі справамі... Асабістае “я” было для іх другародным пытаннем.

Як сёння, бачу Сымона Баранавых у палінялай гімнасцёрцы, на якой не пспелі выцвісці чырвонаармейскія пятліцы, у доўгім кавалерыйскім шынялі, які ён надзяваў пры любым надвор’і. Усіх нас яднала любоў да мастацкай літаратуры, якая стала мэтай нашага жыцця.

Кожны раз па дарозе ў рабфакаўскую сталойку мы спыняліся на рагу Ленінскай і Савецкай вуліц каля вітрыны кнігарні, дзе былі выстаўлены першыя выданні “Маладняка”. Ужо тады ў нашых куфэрках ляжалі творы Міхася Чарота, Алесь Дудара, Уладзіміра Дубоўкі, Язэпа Пушчы.

У 1927 годзе ў “Чырвонай змензе” было надрукавана апавяданне Сымона Баранавых пад назвай “У млыне”. Яшчэ да гэтага нашага Сымона ўжо ведалі ў рэдакцыі “Савецкай Беларусі” і “Беларускай вёскі”, ён быў знаёмы не толькі з Чаротам, але і з Кузьмой Чорным, творамі якога захапляўся. Зборнік апавяданняў Кузьмы Чорнага стаў яго настольнай кнігай...

Пра літаратурную рабфакаўскую групу даведалася цэнтральнае бюро “Маладняка” і прыслала свайго сталага прадстаўніка — ужо вядомага Алесь Дудара. На адным з пасяджэнняў было абрана бюро, у склад якога ўвайшлі Сымон Баранавых, Алесь Пальчэўскі і я. Літаратурныя заняткі рабфакаўскага літаратурнага аб’яднання пачалі наведваць многія рабфакаўцы і нават настаўнікі».

У час вучобы на рабфаку раскрыліся арганізатарскія здольнасці, актыўная, дзейсная натура Сымона Баранавых. На думку Лідзіі Савік, яго шчырае, адкрытае душа прыцягвала людзей, і нездарма ў хуткім часе ён апынуўся ў цэнтры студэнцкага жыцця: абіраўся ў рэдкалегію

насенгазеты «Голас рабфакаўца», прымаў удзел у выпуску вуснай газеты, у мастацкай самадзейнасці. У п’есе Я. Коласа «Забастоўшчыкі», якая была пастаўлена студэнтамі, Сымон выконваў адну з галоўных роляў. На прадстаўленні прысутнічаў сам Я. Колас і застаўся задаволены. Паспехі на сцэне былі значныя, Сымон ахвотна выступаў у драматычным гуртку пры клубе імя КІМа. Яму прадказвалі шлях артыста. Аднак літаратура была першым і адзіным захапленнем і любоўю Сымона. У 1928 годзе, пасля паспяховага заканчэння рабфака, Сымон Баранавых быў прыняты на літаратурна-лінгвістычнае аддзяленне педагагічнага факультэта БДУ. У тым жа годзе ён уступіў у Беларускую асацыяцыю пралетарскіх пісьменнікаў.

Літаратурны талент Сымона Баранавых асабліва раскрыўся ў час вучобы на педфаку БДУ. Пабачылі свет яго творы: апавяданне «Начныя цені», аповесці «На абрэзках зямлі» і «Два канцы», выйшлі тры кнігі: зборнік апавяданняў «Злосць», аповесці «Чужая зямля» і «Межы». Аналізуючы апавяданні 1920-х гадоў, Максім Гарэцкі пісаў: «Сымон Баранавых умеў даваць невялічкія, просценькія, але вельмі жывыя сцэнкі, кавалачкі жыцця, напісаныя з дасканалым веданнем і разуменнем справы, з тонкаю нагляднасцю і з чыста народным гумарам. Яму асабліва ўдаюцца апавяданні з дзіцячымі перажываннямі, малюнкамі кірмашу, вяселля, выпіўкі, бойкі, пляткарства і г. д. — наогул жанравыя, бытавыя зарысоўкі. Асабліва чым-небудзь смешныя. Апавяданне С. Баранавых вядзе роўна і спакойна, без траскачых фразеалогіі, без тэндэнцый і падкрэсліванняў, не ўпадаючы, з другога боку, у засмучэнне, — піша як свой аб сваім і аб сваіх. Ён стаіць на тым ідэалагічным шляху ў літаратурнай беларускай творчасці, які вядзе да здаровага народнага рэалізму, да блізкіх народным масам інтарэсаў і гісторый і да лёгкай і роднай дзеля іх формы жывога, трошкі камічнага апавядання. Вобразы ў С. Баранавых простыя, народныя. Жывыя апавяданні яго з прыемнасцю і з карысцю дзеля сябе будзе чытаць селянін, рабочы, савецкі служачы — наогул масавы сучасны чытач».

Сымон пісаў пра людзей, якія перабудоўвалі вёску, пра іх штодзённыя клопаты, закранаў пытанні сямейных уземаадносін, асобныя моманты класавай барацьбы.

Вызначаючы асноўныя моманты сваёй творчай біяграфіі, Баранавых згадваў, што ў 1935 годзе працаваў над раманам «Калі ўзыходзіла сонца». Але раману тады не было наканавана з’явіцца ў друку.

Твор цудам уцалеў. Адзін экзэмпляр з чатырох, надрукаваных на машыны, Сымон даў пачытаць сям’і Рудакоўскіх. Пазней раман быў вернуты Сымонавай жонцы, якая яго і захавала.

У 1984 г. Я. Казека пісаў: «Гады не сцёрлі яркіх фарбаў гэтага твора. Мы адчуваем жывыя подыхі гераічных дзён грамадзянскай вайны, рамантыку пасмяротных падзвігаў савецкіх людзей у імя сваёй радзімы. Гісторыя кароткага, але прыгожага жыцця Сцёпкі, які загінуў, ратуе свайго сябра, жажліва катаванні, якія выцёрпела Марыся ў дэфензіве, пакуты Косціка за лёс каханай дзяўчыны — гэтыя і іншыя моманты ў творы па-сапраўднаму хваляюць сваёй праўдай. Пісьменнік паказаў, як гартавалася воля таго пакалення, што пачынала сваё жыццё ў незабыўныя гады грамадзянскай вайны. Яго цікавіў працэс станаўлення моцных чалавечых характараў...»

Раман “Калі ўзыходзіць сонца” належыць да ліку тых твораў беларускай прозы, у якіх праўдзіва адлюстраваліся гераічныя старонкі барацьбы нашага народа супраць польскіх акупантаў. У творчасці Сымона Баранавых ён меў асаблівае значэнне. Тут ужо выразна вызначылася імкненне пісьменніка да большай паглыбленасці малюнкаў жыцця. Тут прыкметна ўжо большая акрэсленасць і завершанасць вобразаў».

Сымон Баранавых быў і таленавітым дзіцячым пісьменнікам. Яго аповесць

напісана захапляльна, у прыгодніцкім жанры, мае напружаны сюжэт, дзе імкліва развіваецца дзеянне. У свой час твор быў надзвычай папулярны ў юных чытачоў.

Біяграфію Баранавых нельга ўявіць без яго сяброўства з Янкам Купалам. Як згадваў Мікола Хведаровіч, Сымон на амаль заўсёды можна было бачыць і за гасцінным Купалавым сталом. Цёця Уладзя называла яго ласкава: наш Сымонка. Сымон адказваў такой жа шчырай павагай і адданасцю гэтай сям’і. Аднойчы Купала назваў яго сваім сынам. Для Баранавых гэтае слова было святым. Ён, як мог, стараўся сэрцам адказаць на бацькоўскую ўвагу.

Ёсць у Янкі Купалы цудоўны, амаль біяграфічны верш «А зязюля кукавала». З набліжэннем юбілейнай даты паэта Сымон Баранавых падабраў народную мелодыю да слоў гэтага верша. Імпрэсія, надрукаваная тады ў газеце «Літаратура і мастацтва» (10 верасня 1932 года пад назвай «Матчын сын». — **Заўв. аўт.**), фактычна з’яўлялася інтэрпрэтацыяй гэтай песні.

У хатняй бібліятэцы Сымона Баранавых захаваліся многія кнігі, зборнікі вершаў Купалы. На адным з іх рукой паэта зроблены надпіс: «Міленькаму і даражэнькаму Сымону. Янка. Менск, 2/VIII — 32 г.» (цяпер — у фондах Літаратурнага музея Янкі Купалы. Ф. 1. Воп. 3. адз. зах. 54. — **Заўв. аўт.**).

Сымон Баранавых (справа) і Васіль Каваль, 1929 г.

Янка Купала лічыў Сымона Баранавых здольным пісьменнікам, вылучаў яго сваёй увагай сярод іншых маладых літаратараў. Разам яны падпісалі пратэст пісьменнікаў БССР супраць суда над Браніславам Тарашкевічам.

Арыштавалі Сымона Баранавых 4 лістапада 1936 года па адным ордэру з Валерыем Мараквым, Міхасём Зарэцкім і Анатолем Вольным. Ён трапіў у адну камеру з Цішкам Гартным і Масеем Сяднёвым. Як згадваў апошні, на допыты цягалі дзень і ноч, білі... Цішка Гартны звар’яцеў...

На думку Людмілы Рублеўскай, Сымон Баранавых спадзяваўся, што ўлады прымуць пад увагу яго творчы патэнцыял. У пісьме да жонкі ён пісаў: «Шкада маладых год жыцця, шкада дарагой свабоды. І за што гэтыя пакуты? Не сумуй, што так далёка заеду ад цябе». І там жа, у разліку на «чужога чытача»: «На Калыме, кажучы, жывуць не дрэнна... Я да гэтага часу не ведаю, каму “трэба” было арыштоўваць чалавека, які горла перагрызе любому ворагу за маю, дарагую мне, савецкую ўладу... Тое, што я спазнаў у жыцці, ніхто не раскажа, ні адна кніга... Калі б я мог вярнуцца да сваёй літаратурнай працы — я мог бы напісаць эпапею...»

Сымон Баранавых асудзілі на 10 гадоў лагераў. Ён памёр на Калыме 10 лістапада 1942 года. Абставіны смерці невядомыя. Рэабілітаваны быў у 1954-м, а праз тры гады выйшаў з друку яго раман «Калі ўзыходзіла сонца».

Эмануіл ЮФ

Сымон Баранавых, 1922 г.

Вынікі

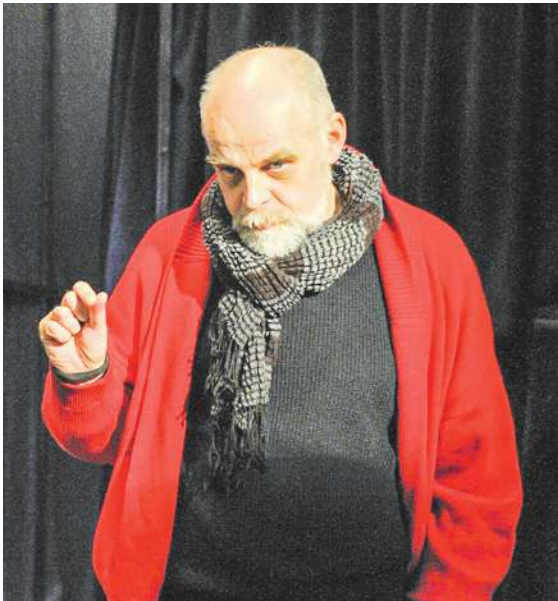
Крыштальны шар мастацтва

Гродзенскаму абласному тэатру лялек пашанцавала, таму што ён можа адзначаць свой дзень нараджэння некалькі раз на год: 2 лютага, 1 і 11 лістапада. Паўнапраўны чацвёрты дзень нараджэння — дата першай прэм’еры 25 мая. За час існавання тэатра неаднойчы адбываліся змены, аднак пастаянным заставалася адно: адміністрацыя і труп тэатра — ключна таленавітыя асобы. Алег Алегавіч Жугжда, які цяпер у тэатры займае пасаду галоўнага рэжысёра (непасрэдна адказвае за якасць спектакляў і іншыя аспекты творчага жыцця ўстанова), распавёў нам пра тое, як Гродзенскі тэатр лялек збіраецца святкаваць адзін са сваіх юбілеяў, як спраўляецца з пандэміяй і на якія спектаклі гэтай культурнай установы лепш за ўсё хадзіць сям’ёй.

Пра юбілеі і творчы шлях

Для любога тэатра галоўная падзея — прэм’ера. Таму я заўсёды схіляўся да таго, каб галоўным днём тэатра лічыць яго першую сустрэчу з гледачом — прэм’еру спектакля «Людвіг і Тутта», а не загад аблвыканкама аб арганізацыі нашай установы. Юбілей ні ў якім разе не павінен быць фармальнасцю. Гэта заўсёды лішняя магчымасць нагадаць пра тэатр, яго важнасць і месца ў жыцці кожнага. І, вядома, яго нельга пераўтвараць у банкет, як гэта часам здараецца.

У Гродне я апynuўся, можна сказаць, загадкавым чынам: выпадак ці падсвядомае жаданне — сказаць цяжка. Я заўсёды сумаваў па роднай Вільні. А Гродна месцамі вельмі нагадвае яе, асабліва гэтыя гарады падобныя сваёй творчай атмасферай. Увогуле, амаль па Цвятаевай: «Я хацела б жыць у маленькім горадзе, дзе вечны змрок і вечныя званы...» Як аказалася, мары, нават калі яны з вершаў, могуць спраўдзіцца — варта толькі прыкласці намаганні. Пасля Магілёўскага тэатра лялек, якому я аддаў амаль 15 гадоў, было некалькі самых розных прапаноў. Я прыняў запрашэнне Аляксандра Ігнаценкі, які тады займаў пасаду дырэктара Гродзенскага тэатра лялек. Чаму менавіта яго прапанову? Яна была першай.

Фота з уласнага архіва.

Алег Жугжда.

Не магу не любіць свае спектаклі. Усе. У кожным з іх застаецца частка мяне. Кожны спектакль ёсць часцінка часу, у якім ён ствараўся, энергіі акцёраў, мастакоў, кампазітараў. Гэта як крыштальны шар, у які мне ўдалося злавіць пэўны перыяд жыцця. Кожны непаўторны. І лёс у кожнага свой, таму выбраць нешта адно немагчыма — гэта было б несправядліва ў адносінах да астатніх.

Пра эпідэмію і выпрабаванні для тэатра

Застаецца разглядаць сённяшняю сітуацыю як велізарнае выпрабаванне. Але гледачы, рызыкуючы, працягваюць наведваць тэатр, што асабліва каштоўна. Можа, гэта жаданне ўбачыць жывую гісторыю, якая разгортваецца тут і цяпер у рэальным часе, можа, ёсць нейкая цяга да мастацтва... Можа, мы за гады ўсё-такі сталі чымсьці

важным у жыцці Гродна. Так, застаецца шахматная схема расаджвання, паказы спектакляў на летняй адкрытай пляцоўцы, але тэатральнае жыццё працягваецца, ха і ў змененым выглядзе. Каб быў тэатр, патрэбны глядач не віртуальны, а сапраўдны, інакш ніякага абмену энергіяй не будзе. А менавіта гэты абмен энергіяй паміж гледачамі, акцёрамі і ўсімі астатнімі ўдзельнікамі спектакля ляжыць у аснове сцэнічнага дзеяння.

Год быў страшны. Каласальныя сілы кінулі, каб захаваць тэатр. Мы ўсе вельмі стараліся: і творчая частка, і тэхнікі, і адміністрацыя. Нават дзве прэм’еры выпусцілі! Але хутчэй бы прайшоў гэты вісакосны кашмарны год! Было запланавана многае. На жаль, сітуацыя вымушае больш рэальна думаць пра юбілей. Аднак тэатр проста абавязаны адзначыць 40 гадоў свайго жыцця прэм’ерай. Сяргей Кавалёў, наш стары сябар і драматург (у тэатры ідзе чатыры спектаклі па яго п’есах), адмыслова для нас напісаў «Локіса» па матывах Праспера Мерыме. Галоўны мастак Ларыса Мікіна-Прабадзяк задумала ўзрушальную сцэнаграфію ў стылі стым-панк. Гэта павінна быць вельмі цікава і незвычайна.

Пра мінулае, будучыню і сучаснасць

У тэатры з моманту яго заснавання змянілася вельмі многае, на мой погляд. І гледачы перш за ўсё. Але не таму, што зараз да нас прыходзяць унукі першых нашых прыхільнікаў. Гледач, мне здаецца, наш тэатр разумее і ацэньвае высока. Мы шмат ездзілі па замежных міжнародных фестывалях — усюды нас ацэньвалі выключна высока. Ганаруся, што Гродзенскі тэатр лялек не з’яўляецца стрэатыпным правінцыйным тэатрам і што я сам непасрэдна адказваю за высокі ўзровень спектакляў. На якія б спектаклі я запрасіў? Гэта залежыць ад узросту. А для сямейнага прагляду добра «Прыгажуня і Пачвара», «Прыгоды доктара ДД». Ну і для дарослых «Фірмовая страва» — «Пікавая Дама». Планы на гэты год у нас былі грандыёзныя, але ў выніку апетыты давялося зменшыць: выпусціць прэм’еру, правесці навагоднюю кампанію, галоўнае — каб гледачы і мы былі здаровыя, я зараз усім гэтага жадаю!

Цімур ВЫЧУЖАНІН

Пацеха з меха

Міхась СЛІВА

Рабы кахання

Гумарэска

У рэдакцыю газеты завітаў сімпатычны малады чалавек, на выгляд гадоў дваццаці пяці. Папрасіў аказаць незвычайную паслугу — апублікаваць тэкст звароту да каханай дзяўчыны, з якой ён пасварыўся.

— За вашы грошы — любы капрыз! — адказалі дзяўчаты з аддзела рэкламы і аб’яў, папярэдне параіўшыся з галоўным рэдактарам. — Давайце ваш тэкст!

— У мяне яго няма, — знякавеў хлопец. — Але хачу папрасіць, каб вы самі яго напісалі, бо не змагу...

— У такім разе звярніцеся да рэдактара аддзела пісьмаў Максіма Іванавіча. Ён — у суседнім кабінце!

Бачачы, што хлопец саромеецца, дзяўчаты самі прывялі яго да Максіма Іванавіча — маладога яшчэ мужчыны, папрасілі напісаць тэкст. А раптам газета дапаможа чалавеку ў асабістым жыцці?!

— Дык што і ў каго вы хочаце прасіць? — стаў удакладняць Максім Іванавіч, гледзячы на незвычайнага наведвальніка, які быў вельмі ўсхваляваны.

— Нядаўна я моцна пакрыўдзіў сваю сяброўку, — пачаў ён раскадваць, не адрываючы вачэй ад стала з паперамі. — І яна цяпер не хоча не тое што размаўляць са мной, дык нават выслушаць! А я без яе жыць не магу! — пачырванеў хлопец. — Газету ж вашу яна выпісвае, вось я і мяркую, што абавязкова прачытае мой зварот. Магчыма, і даруе...

— Як жа завуць вашу сяброўку?

— Тамара.

— Добра, зараз зробім! — І Максім Іванавіч, спачувваючы няшчаснаму закаханаму, напісаў сваёй рукой на паперцы такі тэкст: «Любая мая Тамара! Прашу ў цябе прабачэння за мае нетактоўныя паводзіны, за тыя нядобрыя словы, якія вырваліся ў мяне ў твой адрас. Я глыбока раскайваюся. Вельмі прашу: даруй мне, калі ласка! Пасля перажытага мной такое ніколі не паўторыцца, я ў гэтым упэўнены!»

— А які подпіс паставім? — спытаў Максім Іванавіч у хлопца. — Як вас завуць?

— Ведаецца, — зноў збянтэжыўся той, — я не хацеў бы, каб маё імя было ў газеце...

— Але ж подпіс хоць які павінен быць! Можа, у вас ёсць нейкія свае ласкавыя мянушкі?

— Падпішыце так: «Твой раб каханья!» — рашуча прамовіў пакутнік.

Максім Іванавіч так і зрабіў. Хлопец унёс у касу патрэбную суму грошай за сваю незвычайную аб’яву, а рэдактар аддзела пісьмаў набраў тэкст на камп’ютары. І тут яго паклікаў да сябе галоўны рэдактар па нейкай іншай справе. Максім Іванавіч механічна на хад пакалаў рукапісны тэкст у кішэню пінжака...

А вечарам дома, дастаючы з кішэні ключы, незнарок выцягнуў і паперчыну, на якой была напісана тая незвычайная просьба хлопца.

— Пакажы-пакажы, што гэта ў цябе там за цыдулка?! — падхапілася з крэсла жонка.

І не паспеў Максім Іванавіч раскрыць рот, каб раскадваць пра сённяшні дзіўны выпадак сваёй Наталлі Алегаўне, як тая ўзняла лямант:

— Дык вось чаму ты амаль кожны вечар затрымліваешся на працы! Аказваецца, у цябе завялася каханка! Глядзі ты, ціхоня! Праўду людзі кажуць, што ў ціхім балочце ўсё чэрці водзяцца! Ён, бачыце, ужо раб каханья! Хто такая Тамара?! Дзе ты пазнаёміўся з ёй? І чаго вы пасварыліся? У мяне ты, кот памыйны, ніколі так не прасіў прабачэння, як у гэтай шэльмы! Усё, я з табой не размаўляю! І вчэраць не дам!..

Анатоль ЗЭКАЎ

Бульба і дранікі

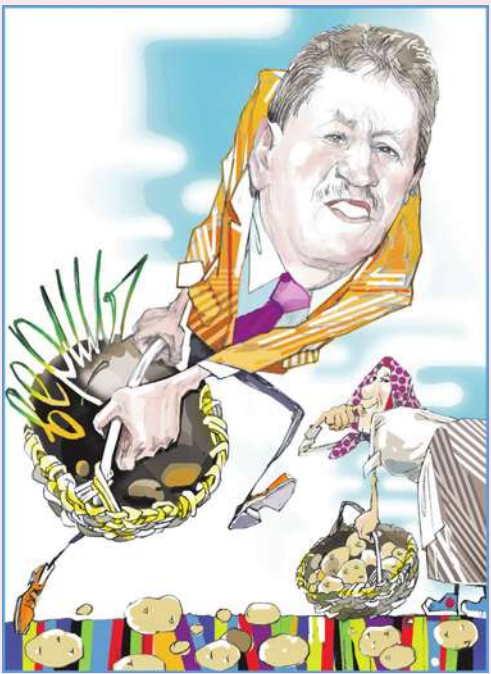
Матуля бульбу выбрала сама, Не прычакала нечай дапамогі. Алесь Жыгуноў

Садзіла маці бульбу й выбірала, Не бачыла ад працы свету, Бо мне заўсёды часу не ставала, Каб ёй дапамагчы у гэтым.

На шашлык з сябрамі — калі ласка, А ў вёску выбрацца — лянота, Бо ў ёй, на жаль, жыццё — Зусім не казка, Не адпачнеш там у ахвоту,

Як на канале ў гарадской кватэры — Валяючыся ў выхадныя, Не ведаючы ў тым нікай меры, Датуль, пакуль бакі заныюць.

Калі ж у вёску раптам завітаю І маці дранікі згатуе, Па тры талеркі з верхам умінаю, Бо вельмі дранікі люблю я.

Малюнак Алега КАРПОВІЧА.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі: Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, грамадскае аб’яднанне «Саюз пісьмennisкаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная калегія: Таццяна Арлова, Алесь Бадак, Дзяніс Барсукоў, Віктар Гардзеі

Уладзімір Гніламёдаў, Вольга Дадзіёмава, Жана Запартыка, Анатоль Казлоў, Анатоль Крэйдзіч, Віктар Кураш

Алесь Марціновіч, Вячаслаў Нікіфараў, Мікалай Чаргінец, Іван Чарота, Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі: Юрыдычны адрас: 220013, Мінск, вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі: 220034, Мінск, вул. Захарава, 19 E-mail: lim_new@mail.ru Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны: галоўны рэдактар — 325-85-25 намеснік галоўнага рэдактара — 377-99-72

адказны сакратар — 377-99-72 адзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98 адзел прозы і паэзіі — 317-20-98 адзел мастацтва — 317-20-98 бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу. Падпісныя індэксы: 63856 — індывідуальны; 63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў; 638562 — ведамасны; 63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выдадзенае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец: Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"». Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ Нумар падпісаны ў друку 5.11.2020 у 11.00 Ум. друку арк. 3,72 Наклад — 824

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку» ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004 г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013

Заказ — 3411 Д123456789101112 М123456789101112

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў публікацый. Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.